

Svenska kyrkans redovisning för år 2024 angående de kyrkliga kulturvärdena och användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen

SVENSKA KYRKANS RAPPORT
TILL KULTURDEPARTEMENTET

**Svenska
kyrkan**

Om rapporten

Svenska kyrkan ska årligen lämna en redovisning till regeringen (Kulturdepartementet) i frågor som rör de kyrkliga kulturvärdena. Av redovisningen ska bland annat framgå hur den kyrkoantikvariska ersättningen har använts och vilka resultat som har uppnåtts. Vidare ska redovisningen innehålla en redogörelse avseende kompetens i frågor som rör förvaltningen av de kyrkliga kulturminnena samt tillgängligheten till de kyrkliga kulturminnena. Även överlåtelse, rivningar samt nybyggnation av kyrkobyggnader ska redovisas.

Redovisningen ska göra det möjligt att göra en uppföljning och utvärdering av den kyrkoantikvariska ersättningen från såväl ekonomisk som antikvarisk synpunkt. Vidare ska den ge överblick och möjlighet att följa upp och utvärdera hur kravet på kompetens respektive tillgänglighet har tillgodosetts, enligt 2 och 3 § § i överenskommelsen mellan staten och Svenska kyrkan i frågor som rör de kulturhistoriska värdena inom Svenska kyrkan. Redovisningen skall avse såväl central som regional nivå och ska innehålla en sammanfattande bedömning.

Innehåll

Förord	4
Sammanfattande bedömning	5
2024 i nyckeltal.....	6
Redovisning enligt överenskommelse	7
Kyrkobyggnadsbeståndet.....	7
Den kyrkoantikvariska ersättningens användning och resultat	8
Utgångspunkter för fördelning av kyrkoantikvarisk ersättning	8
Reviderat fördelningsbeslut för ramår 2025	8
Fördelningsbeslut för perioden 2026–2030	9
Vård och underhållsbehov ramår 2024	11
Förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning.....	12
Utlysning och avslutade nationella kunskapsutvecklingsprojekt.....	15
Förvaltningskompetens.....	16
Tillgänglighet till de kyrkliga kulturminnena.....	17
Kyrkornas öppethållande	17
Organiserad verksamhet och sammankomster	20
Strategiska frågor	23
Samverkan i övergripande frågor.....	23
Kontrollstationsarbetet.....	24
Översyn av programmet för kunskapsutveckling.....	25
Stöd och främjande av Svenska kyrkans fastighetsförvaltning	26
Beredskapsplanering.....	27
Rapporten Skydd av kyrkligt kulturarv vid höjd beredskap och krig	28
Pågående beredskapsplanering i stift och församlingar	29
Rådet för skydd av kulturarv	30
Främjande av tillgänglighet och tillgängliggörande av kyrkligt kulturarv	30
På liv och död – mötesplats för kulturarv, lärande och besöksnäring	30
Kommunikation i digitala kanaler	31
Bilaga 1:	
Förändringar i Svenska kyrkans kyrkobyggnadsbestånd 2000–2024	33
Bilaga 2:	
Fördelning och förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning 2002–2023	35
Bilaga 3:	
Projekt genomförda i stiftet 2024 – ett urval	38

Förord

Under 2024 inföll den fjärde kontrollstationen för den kyrkoantikvariska ersättningen. Det är nu 25 år sedan relationen mellan staten och Svenska kyrkan ändrades och den överenskommelse träffades som avsåg ge stabila förutsättningar för den fortsatta förvaltningen av den kulturhistoriskt värdefulla kyrkliga egendomen.

Reformen har på många sätt varit framgångsrik. Nya rutiner och ansvarsområden har axlats, inventering och planering har givit ny kunskap och erfarenheterna från de många vård- och underhållsätgärdena bidrar till kulturmiljövård i hela landet. Årligen går nära en halv miljard kronor ut som stöd till de lokala församlingarnas arbete med att omhänderta de kyrkliga kulturminnena. Att vårda och underhålla det kulturarv vi kallar allas kräver emellertid en lika stor ekonomisk insats från församlingarna själva.

Den regeringsskrivelse som sammanfattar resultatet av kontrollstationen beslutades av riksdagen på försommaren 2024. Återigen framhåller regeringen betydelsen av det kyrkliga kulturarvet och vikten av det gemensamma ansvarstagandet. Samtidigt konstateras att värdet av den statliga ersättningen minskat genom kostnadsökningar. För att delvis kompensera denna brist beslutade regeringen att i budgeten för 2025 höja den kyrkoantikvariska ersättningen från dagens 460 miljoner till 490 miljoner kronor per år.

Höjningen är ett steg i rätt riktning men långt ifrån tillräcklig för de behov som Svenska kyrkan påtalat. Redan nu finns tydliga tecken på att bristande resurser leder till att nödvändiga vård- och underhållsätgärder inte utförs i tid och blir än mer kostsamma när de väl genomförs - en spiral av omständigheter som motverkar överenskommelsens intention.

Frågor om ansvar, ekonomi och förutsättningar för fysiskt bevarande träder i förgrunden vid kontrollstationerna. Ur Svenska kyrkans synvinkel är kyrkobyggnaderna mer än bara kulturminnen som ska vårdas och underhållas, de är också rum för rit och möten. Detta nära tusenåriga bruk har gjort det kyrkliga kulturarvet till vad det är och ger förutsättningar för att det även fortsatt ska hållas levande.

Betydelsen av ett levande kulturarv blir tydlig i relation till en annan fråga som dominerat den offentliga debatten under 2024, nämligen samhällets beredskap. Hot om så allvarliga samhällsstörningar som krig har under lång tid varit främmande, men är idag ett scenario som måste beaktas. Krigets verkningar är hänsynslöst mot såväl människor som mot de immateriella och materiella företeelser som håller samhället samman.

Svenska kyrkan har ett lagstadgat ansvar att planera för hur man vid höjd beredskap ska upprätthålla vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena. Kyrkobyggnaderna ska omhändertas med hänsyn till de kulturhistoriska värdena, men också så att de kan hållas öppna och vara möjliga att besöka. Detta berör hela Svenska kyrkan som organisation och församlingar i hela landet. Kulturmiljölagen säger inte något om användningen av kyrkorna, men för de människor som söker sig till dem i kris, finns en förväntan på att bli mött av en verksamhet som ger trygghet, tröst, hopp och omsorg. Kyrkorummet och dess bruk ger en oupplöslig mening till kulturarvet som svarar mot människors behov och värnar gemensamma värden.

CAMILLA ASP
Generalsekreterare

MARTIN MODÉUS
Ärkebiskop och ordförande i kyrkostyrelsen

Sammanfattande bedömning

Svenska kyrkans rapport till regeringen för 2024 redovisar hur Svenska kyrkan har arbetat med den kyrkoantikvariska ersättningen och det kyrkliga kulturarvet under året. Redovisningen lägger tonvikt vid de resultat och de iakttagelser som svarar mot kraven på den årliga redovisningen enligt överenskommelsen mellan staten och Svenska kyrkan. I det avslutande avsnittet *Strategiska frågor* redovisas ett urval av de insatser som under året långsiktigt bidragit till överenskommelsens intention och de nationella kulturmiljömålen.

Omfattningen av det kyrkliga kulturarv som omfattas av 4 kapitlet kulturmiljölagen (1988:950) är i allt väsentligt detsamma som vid relationsändringen 2000. Skillnader i relation till redovisningen från tidigare år beror framför allt på den kvalitetssäkring som sker genom riktade frågor till länsstyrelserna angående kyrkobyggnadernas skydd, och genom uppgifter beträffande ägande, förvaltning och invigning som ställs till församlingarna genom en årlig enkät. Avyttring av kyrkor har under de senaste åren skett på en förhållandevis jämn nivå och 2024 markerar inget trendbrott. I huvudsak är det de kyrkor och kapell som inte omfattas av tillståndsplikt enligt 4 kapitlet 3 § som kommer i fråga för avyttring, med hänsyn till de restriktioner som annars faller på den nya ägaren. Noterbart är dock att merparten av de kyrkor som avyttrats under 2024 omfattas av tillståndsplikt.

Förbrukningen av den kyrkoantikvariska ersättningen ligger i linje med tidigare år. Genom den nya fördelningsmodellen samt stiftens planering och nyttjande av disponibla ramar så används de medel som finns att tillgå på öppna ramår alltmer effektivt. Ansökningstrycket kan fluktuera mellan enskilda år och för 2024 har det minskat något jämfört med tidigare år. Detta kan sannolikt delvis sättas i samband med stiftens ökade möjlighet till planering och att de i samråd med församlingarna kan etappindela större åtgärder. Ansökningstrycket är således inte helt jämförbart med utfallet enligt den föregående fördelningsmodellen.

Vårdinsatser fortsätter vara den största åtgärds kategorin som delfinansieras med kyrkoantikvarisk ersättning. Detta förstärker en tendens till hårdare prioriteringar som kunnat iakttas de senaste kontrollstationerna, det vill säga att församlingar i högre utsträckning måste åtgärda kyrkornas yttre, medan andra åtgärder i motsvarande grad får stå tillbaka. De budgeterade kostnaderna för församlingarnas ansökningar 2024 bekräftar denna iakttagelse.

Svenska kyrkan svarar för att de kyrkliga kulturminnena är tillgängliga för var och en i minst samma utsträckning som år 2000, dock saknas absolut mätetal för år 2000. Exakta uppgifter om tillgängligheten vid relationsändringen finns inte. Svenska kyrkan har sedan 2006 varje år följt upp tillgängligheten genom att samla in statistik för antalet sammankomster i kyrkorna inom och utanför egen verksamhet samt öppethållande utöver dem. Enligt den senaste regeringsskrivelsen har Svenska kyrkan upprätthållit en god tillgänglighet i enlighet med överenskommelsen. Enligt de uppgifter som församlingarna lämnat för år 2024 har sammankomsterna i kyrkorna ökat, medan antalet öppethållandegångar minskat. Siffrorna ska inte övertolkas men bör följas med noggrannhet. Svarsfrekvensen är hög, men bortfall av enskilda kyrkor kan påverka resultatet negativt. En noterbar skillnad uppträder emellertid beträffande öppethållandet i Visby stift, där församlingarna från mycket höga nivåer varit tvungna att inskränka tiden som kyrkorna står öppna med anledning av ökad skadegörelse. Likt tidigare år finns stora skillnader i användning och öppethållande mellan olika tätortstyper.

Svenska kyrkan har en god kompetens på en stabil nivå som rör förvaltningen av de kyrkliga kulturminnena. På samtliga stift finns sedan många år anställda med kompetens inom det antikvariska området, vilka successivt kompletterats med fastighetskompetenser, administratörer och ekonomer för att främja och stödja församlingarna i deras ansvar. Den nedlagda tiden hos stiftet för dessa uppgifter visar en ökning i förhållande till tidigare år.

Samverkan i övergripande frågor och en strategiskt inriktad kunskapsutveckling ger motiv, inriktning och tillvägagångssätt för ett framgångsrikt kulturmiljöarbete. Rapporten redogör avslutningsvis för det löpande samråds- och samverkansarbete som enligt överenskommelsen ska bedrivas av staten och Svenska kyrkan. Den centrala och de regionala samrådsgruppernas diskussioner speglar aktuella utmaningar i förvaltningen av de kyrkliga kulturminnena och bidrar till förståelse för de roller och ansvar som parterna har. I rapporten redogörs också för ett urval tematiska områden för kunskapsutveckling som varit aktuella för insatser under 2024, dels inom Svenska kyrkans reguljära arbete, dels genom resultat av projekt på nationell nivå och stiftsnivå som delvis finansierats av kyrkoantikvarisk ersättning. Översikten visar på en strategiskt inriktad kunskapsutveckling som på flera sätt främjar kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas, skapar delaktighet i kulturmiljöarbetet och bidrar till kunskap, bildning och upplevelser.

2024 i nyckeltal

3 321	Antalet kyrkobyggnader Svenska kyrkan äger/förvaltar och som omfattas av 4 kapitlet i kulturmiljölagen. *
5	Antalet kyrkobyggnader som avyttrats. **
436 mnkr	Förbrukad kyrkoantikvarisk ersättning under bokföringsår 2024 i miljoner kronor.
89 %	Andelen förbrukad kyrkoantikvarisk ersättning som använts till åtgärds-kategorin vårdinsatser.
982 mnkr	Budgeterad kostnad i församlingarnas ansökningar i miljoner kronor. ***
129	Antalet öppettid dagar per kyrkobyggnad.
101	Antalet sammankomster per kyrkobyggnad.
41	Antalet årsarbetskrafter på stiftsnivå som arbetar med förvaltning av det kyrkliga kulturarvet och handläggning av kyrkoantikvarisk ersättning.

* Varav 2 954 kyrkobyggnader omfattas av tillståndsplikt enligt 4 kap. 3 §.

** Varav 4 omfattas av tillståndsplikt enligt 4 kap. 3 § KML.

*** Varav 90 % avser åtgärds-kategorin Vårdinsatser.

Redovisning enligt överenskommelse

Överenskommelsen, kulturmiljölagen och den kyrkoantikvariska ersättningen ger tillsammans med Svenska kyrkans förvaltning och egenfinansiering förutsättningar för bevarande av de kyrkliga kulturminnenas kulturhistoriska värden. I detta avsnitt redovisas antalet kyrkobyggnader som omfattas av 4 kapitlet i kulturmiljölagen, hur den kyrkoantikvariska ersättningen använts och uppnådda resultat under 2024. Vidare redovisas hur kravet på kompetens och tillgänglighet enligt överenskommelsens 2 och 3 §§ har tillgodosetts under redovisningsåret.

Kyrkobyggnadsbeståndet

I mars 2024 uppgick det totala antalet kyrkobyggnader som Svenska kyrkan äger eller förvaltar och som omfattas av 4 kapitlet i kulturmiljölagen till 3 321. Enligt de uppgifter som lämnats av församlingarna i kyrkobyggnadsregistret uppfyller 2 954 av dem de kriterier som gäller för kyrkobyggnader med tillståndsplikt enligt 4 kapitlet 3 § i kulturmiljölagen. Av dessa är 137 kyrkobyggnader uppförda efter 1940 och förda till denna kategori genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet enligt 4 kapitlet 4 § i kulturmiljölagen. Sådana beslut har efter relationsändringen 2000 fattats för 36 av de redovisade kyrkorna. Från 2014 fattas dessa beslut av länsstyrelserna. Förändringar i Svenska kyrkans kyrkobestånd 2024 framgår av bilaga 1.

Inga nybyggda fristående kyrkor har registrerats under 2024. Under perioden 2000–2024 har totalt 25 nybyggda kyrkor och kapell tillkommit. Dessa omfattas inte av 4 kapitlet i kulturmiljölagen och är därmed inte berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Fem kyrkobyggnader har under 2024 avyttrats till annan ägare än Svenska kyrkan under 2024. Fyra av dessa omfattas av tillståndsplikt enligt 4 kapitlet 3 § i kulturmiljölagen. De två äldsta, byggda på 1800-talet, är Fridhems kapell i Döderhults församling som avyttrats till en privatperson för användning som museum och Österplana kyrka i Kinnekulle församling avyttrad för att användas inom agriturism. Olsfors kyrka i Bollebygds församling, byggd 1914, avyttrades till Rumän-Ortodoxa församlingen i Borås och Blekets kyrka i Stenkyrka församling, byggd 1928, avyttrades till en enskild ägare för användning som samlingslokal. Vidare avyttrades Länsmansgårdens kyrka i Lundby församling, byggd 1972, till ett kommunalt aktiebolag. Länsmansgårdens kyrka omfattas inte av tillståndsplikt enligt 4 kapitlet 3 § i kulturmiljölagen.

Ingen kyrka har blivit registrerad totalförstörd i en brand under 2024.

Under perioden 2000–2024 har totalt 140 kyrkor avyttrats av Svenska kyrkan eller totalförstörts av brand, varav 44 omfattas av tillståndsplikt. En sammanställning av antal kyrkobyggnader som avyttrats, rivits eller brunnit ner sedan relationsförändringen redovisas i bilaga 1:2.

Årligen sker kompletteringar i Svenska kyrkans kyrkobyggnadsregister, med inregistrering av kyrkor samt korrigeringar av uppgifter angående skydd enligt kulturmiljölagen, ägarskap och förvaltning. Under året har remisser skickats till ett flertal länsstyrelser för utredning om de kyrkors skyddsstatus som registrerats med uppgiften ”Skydd enligt kulturmiljölagen ej utrett”. Länsstyrelsernas förtydliganden har förts in i registret vilket innebär att antalet kyrkobyggnader skyddade enligt kulturmiljölagen justerats jämfört med föregående års rapport.

Den kyrkoantikvariska ersättningens användning och resultat

Utgångspunkter för fördelning av kyrkoantikvarisk ersättning

Kyrkoantikvarisk ersättning får beviljas för kulturhistoriskt motiverade åtgärder inom förvaltning av egendom skyddad enligt 4 kapitlet i kulturmiljölagen (1988:950). Svenska kyrkans regelverk för den kyrkoantikvariska ersättningen framgår av *Villkor för kyrkoantikvarisk ersättning 2.0*. Som vidare stöd för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning finns *Handbok för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning 2.0*.

Handbokens syfte är att uttolka och exemplifiera de fastslagna villkoren, tydliggöra förutsättningarna för den kyrkoantikvariska ersättningens användning samt att öka samsynen mellan stiftet i handläggning och bedömning av ansökningar. I handboken anges bland annat generella riktvärden för ersättningsnivåer för flertalet åtgärder till vilka kyrkoantikvarisk ersättning kan utgå, samt ett spann inom vilket åtgärdens ersättningsnivå kan justeras utifrån en bedömning av aktuella kulturhistoriska hänsynstaganden. Handboken uppdateras regelbundet för att spegla aktuella frågor och praxis avseende ersättningens fördelning, användning och redovisning.

Regelverket för kyrkoantikvarisk ersättning fastställer att en egeninsats krävs för att ersättning ska kunna beviljas. Ersättningens storlek bestäms bland annat av åtgärdens karaktär och de hänsynstaganden som krävs utifrån bestämmelserna i 4 kapitlet i kulturmiljölagen.

Den kyrkoantikvariska ersättningen får användas till vård- och underhållsåtgärder som ingår i en långsiktig vård- och underhållsplan och till utredningar och projekteringar som förbereder, underlättar och förbättrar förutsättningarna för vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena. Ersättningen kan också användas till skadeförebyggande åtgärder, informationsinsatser och åtgärder för förbättrad förvaring och skydd av kulturhistoriskt värdefulla inventarier, samt till insatser av övergripande och generell karaktär inom stift eller på nationell nivå. Dessa projekt kan bland annat syfta till att tillgängliggöra de kyrkliga kulturminnenas kulturhistoriska värden.

Aktuella versioner av *Villkor för kyrkoantikvarisk ersättning 2.0* och *Handbok för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning 2.0* återfinns på Svenska kyrkans hemsida.

Reviderat fördelningsbeslut för ramår 2025

I Svenska kyrkans rapport *Att möta förändring – Svenska kyrkans redovisning till regeringen angående de kyrkoantikvariska frågorna inför kontrollstation 2024* argumenterade Svenska kyrkan kraftfullt för en höjning av statsanslaget. Inför relationsändringen bedömdes den kyrkoantikvariska ersättningen behöva uppgå till 460 miljoner kronor per år i 1996 års penningvärde. Vid en jämförelse med Statistiska centralbyråns konsumentprisindex kan en väsentlig urholkning av ersättningens värde i relation till 1996 års penningvärde konstateras. Svenska kyrkan presenterade ett förslag som skulle innebära att den kyrkoantikvariska ersättningen höjs till 700 miljoner per år och att den också inflationssäkras.

I budgetpropositionen för 2025, inkluderande prognos för 2026 och 2027, föreslog regeringen i september 2024 en höjning av statsanslaget till 490 miljoner kronor årligen. Förslaget innebär en mindre höjning om 30 miljoner kronor och samtidigt att skydd fortsatt saknas mot framtida inflation. Riksdagen fastslog budgeten i december 2024, i enlighet med den föreslagna propositionen.

Riksdagens beslut innebär att kyrkostyrelsen i december 2024 fattade ett reviderat fördelningsbeslut för ramår 2025. Det ursprungliga fördelningsbeslutet för ramåret ingick i beslutet som

fattades 2019 för fördelningsperioden 2021–2025, vilket gällde under förutsättning att statsanslaget förblev oförändrat. Det nya beslutet omfattade tilläggsanslaget om 30 miljoner kronor och baserades på fördelningsprinciperna för perioden som beslutades av kyrkostyrelsen 2019, och som redovisats i rapporten *Svenska kyrkans redovisning för år 2019 angående de kyrkliga kulturvärdena och användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen*. Beslutet omfattade endast beräkning av fördelning av tilläggsanslaget, vilket innebar att inget underlag remitterades till Riksantikvarieämbetet då myndigheten redan yttrat sig över fördelningsprinciperna inför fördelningsbeslutet som fattades 2019.

Fördelningsbeslut för perioden 2026–2030

I september 2024 fattade kyrkostyrelsen det andra fördelningsbeslutet enligt Svenska kyrkans fördelningsmodell för kyrkoantikvarisk ersättning, där fördelningen baseras på indikatorer och nyckeltal och beslutet omfattar en femårig fördelningsperiod. Modellens konstruktion, dess syfte och förväntade effekter har redogjorts för i tidigare redovisningar till regeringen. Den gällande fördelningsmodellen innebär att kyrkostyrelsen inte längre fattar årliga fördelningsbeslut. Fördelningsbeslutet föregicks av remittering till Riksantikvarieämbetet i enlighet med 4 kapitlet 16 § i kulturmiljölagen, som gavs tillfälle att yttra sig över den föreslagna fördelningen i landet och de fördelningsprinciper som ligger till grund för beräkning av fördelningen.

Fördelningsbeslutet omfattar samtliga år i fördelningsperioden 2026–2030. För respektive ramår som ingår i fördelningsperioden har stiftet och nationell nivå tilldelats en årlig beslutsram om 460 miljoner kronor. Beslutet gäller under förutsättning att statsanslaget förblir oförändrat. Rambeloppets storlek motsvarar regeringens förslag till budget för den kyrkoantikvariska ersättningen för år 2024. Kyrkostyrelsens beslut är villkorat med att riksdagen beviljar medel i samma utsträckning som tidigare. I de fall statsanslaget förändras under pågående fördelningsperiod kommer kyrkostyrelsen att fatta ett nytt beslut om fördelning av medel för ännu ej påbörjade ramår inom fördelningsperioden. Ett sådant beslut kommer att baseras på gällande fördelningsprinciper för fördelningsperioden.

Efter att riksdagen fastslagit statsbudgeten för 2025 fattade kyrkostyrelsen i december 2024 ett reviderat fördelningsbeslut även för fördelningsperioden 2026–2030, se avsnittet *Reviderat fördelningsbeslut för ramår 2025*. Det nya beslutet omfattade tilläggsanslaget om 30 miljoner kronor och baserades på de i september 2024 beslutade fördelningsprinciperna för perioden. I och med det reviderade beslutet uppgår den årliga beslutsramen till 490 miljoner kronor per ramår i fördelningsperioden. Kyrkostyrelsens beslut är fortsättningsvis villkorat med att riksdagen beviljar medel i samma utsträckning som tidigare.

Fördelningsprinciper

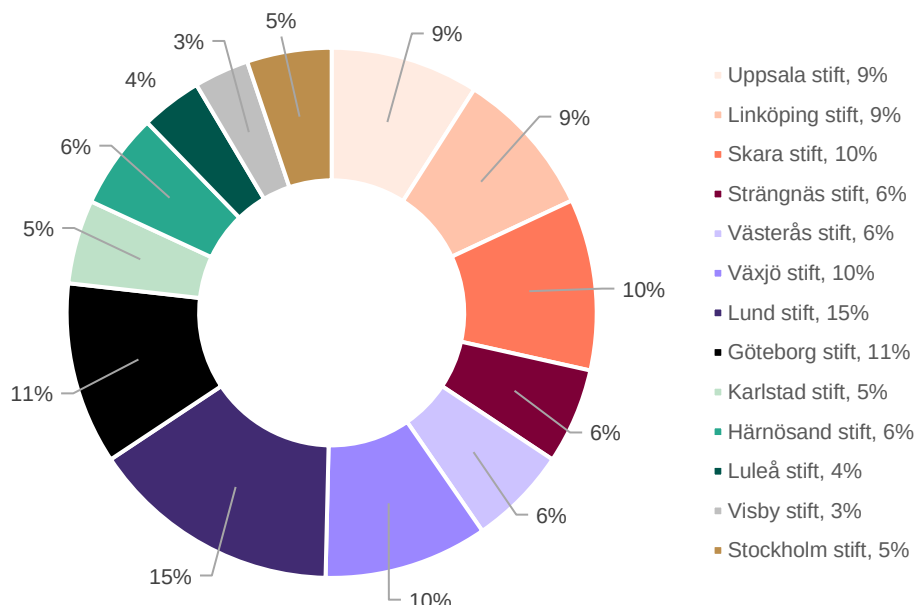
Fördelningsprinciperna för ramår 2026–2030 innebär en fördelning av statsanslaget i två ramar, stiftsramen och den nationella. Den senare baseras på den historiska fördelningen av ersättningen under ramår 2002–2020. Sammantaget har under denna period knappt en procent fördelats till nationella projekt, vilket ger utgångspunkt för den nationella ramens storlek även 2026–2030. Nationella projekt ska utöver regelverket för den kyrkoantikvariska ersättningen även beredas och hanteras enligt *Nationellt program för kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet*.

Stiftsramens fördelning mellan stiftet baseras på indikatorer och nyckeltal. Den indikatorbaserade fördelningsmodellen bygger på det ansvar för kyrkliga kulturminnen som åligger Svenska kyrkan enligt kulturmiljölagen och tar ingen hänsyn till respektive församlings eller stifts individuella finansiella situation. Indikatorerna och nyckeltalen används endast för att fördela ramar till stiftet, och ligger inte till grund för vidare fördelning inom respektive stift.

De lokala vård- och underhållsbehoven ska tillsammans med Svenska kyrkans regelverk styra stiftsstyrelsens fördelning av den kyrkoantikvariska ersättningen till åtgärder i församlingar, pastorat och stift.

De indikatorer och nyckeltal som valts att ligga till grund för fördelningsperioden är antal tillståndspliktiga kyrkobyggnader (nyckeltal A), kvadratmeter tillståndspliktiga kyrkobyggnader (nyckeltal B) och historisk tilldelning av kyrkoantikvarisk ersättning 2014–2020 (nyckeltal C.1). Nyckeltalen har viktats enligt följande: nyckeltal A 40 %, nyckeltal B 40 % och nyckeltal C.1 20 %. Fördelning av stiftsramen baserad på de tre nyckeltalen redovisas i figur 1.

Figur 1. Fördelning av stiftsramen för perioden 2026–2030 baserad på nyckeltal A, B och C.1, i procent

Uppgiften om antal tillståndspliktiga kyrkobyggnader (nyckeltal A) och kvadratmeter tillståndspliktiga kyrkobyggnader (nyckeltal B) baseras på uppgifter i Svenska kyrkans kyrkobyggnadsregister. För att säkerställa uppgifternas kvalitet i registret genomfördes en granskning under våren och sommaren 2024 av uppgifter om invigningsår, nybyggnadsår och ägandeskap i relation till de kriterier som anges för kyrkobyggnader med tillståndsplikt vid väsentliga ändringar enligt 4 kapitlet 3 § i kulturmiljölagen. Eventuella frågeställningar som kvarstod sedan motsvarande utredning genomfördes 2019, inför det första fördelningsbeslutet, tillställdes berörd församling eller ansvarig länsstyrelse för kontroll och eventuell komplettering av uppgifterna.

Nyckeltal C.1 baseras på en avgränsad del av den historiska fördelningen med anledning av att det från och med ramår 2014 funnits tydliga riktlinjer för fördelning av ersättningen i form av riktvärden och spann för ersättningsnivåer för olika slags åtgärder. Detta har lett till att stiftet arbetat mer enhetligt med ersättningen och att statistiken därmed i högre grad är jämförbar mellan stiftet än tidigare. Eftersom gällande fördelningsmodell infördes från och med ramår 2021 inkluderas inte ramår efter 2020 i det tillbakablickande nyckeltalet.

Kyrkostyrelsens avsikt är fortsatt att ersätta nyckeltal C.1 med ett strategiskt nyckeltal som redovisar stiftets andel av det samlade, planerade behovet av kyrkoantikvarisk ersättning under de kommande fem åren (nyckeltal C.2). Införandet av nyckeltal C.2 sker tidigast till nästa fördelningsperiod 2031–2035. Det pågående arbetet med nyckeltal C.2 redovisades i rapporten *Att möta förändring – Svenska kyrkans redovisning till regeringen angående de kyrkoantikvariska frågorna inför kontrollstationen 2024*.

Vård och underhållsbehov ramår 2024

Den gällande fördelningsmodellen för kyrkoantikvarisk ersättning möjliggör för stiftens att arbeta strategiskt med fördelning av inkomna ansökningar mellan ramåren i fördelningsperioden. Det innebär att uppgifterna om inkomna ansökningar ett visst ramår inte är statiska. Dels genom att stiftens kan välja att fördela nyinkomna ansökningar på ett pågående eller kommande ramår, dels genom att stiftens kan omfördela redan beviljade ansökningar mellan pågående ramår i syfte att optimera ersättningens förbrukning. Stiftens handläggning påverkar därmed hur ansökningstrycket ser ut ett visst ramår.

Den budgeterade kostnad som församlingarna angivit i sina ansökningar om kyrkoantikvarisk ersättning ramår 2024 uppgick till drygt 982 miljoner kronor. Av det ansökt beloppet avser 90 procent vårdinsatser, sju procent skadeförebyggande insatser, två procent arbete med säkerhetsfrågor, en procent vård- och underhållsplanering och mindre än en procent övergripande planering och information. Uppgifterna gällande ansökt belopp ramår 2024 är framtagna i februari 2025 efter att stiftens handlagt och beslutat om fördelning av ramårets medel.

Ansökt belopp fluktuerar av naturliga skäl mellan åren och beror sannolikt på en kombination av flera orsaker, vissa externa och andra inomkyrkliga. Stiftens ramar sätter en naturlig gräns för vad som kan finansieras med kyrkoantikvarisk ersättning ett visst ramår. Den samhälls-ekonomiska förändring som skett i Sverige med höjd ränta och ökade priser på varor och tjänster påverkar också byggkostnaderna, vilket innebär att den egeninsats som krävs för åtgärder som beviljas kyrkoantikvarisk ersättning drivs upp. Det innebär dels att det blir svårare för församlingar och pastorat att finansiera åtgärder, dels att ersättningen inte räcker lika långt som tidigare och att färre åtgärder kan finansieras med ersättningen och därmed genomföras. I beredningen av den kyrkoantikvariska ersättningen kan ett kortsiktigt sätt att hantera situationen vara att dela upp kostsamma projekt i etapper, så att de kan fördelas ut på olika ramår. Det löser dock inte grundproblematiken med den begränsning som den kyrkoantikvariska ersättningens storlek innebär.

Den budgeterade kostnaden i församlingarnas ansökningar fördelat per åtgärdskategori redovisas i figur 2 nedan. Beredningen av ansökningarna sker året innan ramåret inleds, vilket innebär att ansökningarna för ramår 2024 handlades av stiftens under 2023. Nya ansökningar kan tillkomma under ramårets tvååriga ordinarie dispositionstid.

Figur 2. Fördelning av församlingarnas ansökningar per villkor, ramår 2024

Villkor	Budgeterad kostnad, tkr
3.1 Exteriöra åtgärder	1 175
3.1.1 Åtgärder på fasad	249 899
3.1.2 Åtgärder på tak	254 044
3.1.3 Tjärstrykning och omläggning av spån	38 971
3.1.4 Åtgärder på fönster etc.	65 895
3.1.5 Åtgärder på befintliga trappor	5 413
3.1.6 Konserverings- och rengöringsåtgärder	40 959
3.1.7 Åtgärder för dränering med särskilda krav	21 156
3.2 Interiöra åtgärder inklusive fast inredning	165
3.2.1 Åtgärder på invändiga ytskikt och icke bärande konstruktionsdelar	56 556
3.2.2 Åtgärder på konstruktionselement	19 835
3.2.3 Sanering av mögel, röta, svamp och fukt	12 592
3.2.4 Konserverings- och rengöringsåtgärder	32 840
3.2.5 Rengöring och underhåll av mekaniskt urverk, automatisk lucköppning och klockbock	1 455
3.2.6 Rengöring och underhåll av orgelverk	24 877
3.3.1 Rengöring, reparation och konservering	31 404
3.4.1 Åtgärder på omgärdningar	6 622
3.4.3 Åtgärder på växtmaterial	600
4.1 Projekterings- och upphandlingsunderlag	20 715
4.2 Antikvariska konsultinsatser	17 609
4.3 Klimatutredningar	495
5.1 Åskskydd, brand- och stöldskydd	10 264
5.2 Utbyte av elsystem	5 107
5.3.1 Klimatstyrning	6 243
5.3.2 Värmesystem	14 670
5.3.3 Avfuktning och ventilation	7 391
6 Förvaring av inventarier	3 659
7 Vård- och underhållsplaner	14 008
8.1 Drift av objekt med särskilt komplicerade bevarandeförhållanden	2 387
8.2 Drift av objekt som församlingen helt saknar användning för i församlingens ordinarie verksamhet	290
11 Informationsinsatser	2 542
12 Fysisk tillgänglighetsanpassning	12 450
13 Arkeologisk undersökning	225
Totalsumma	982 514

Förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning

För perioden 2002–2024 har Svenska kyrkan erhållit 8 800 miljoner kronor (8 340)¹ i kyrkoantikvarisk ersättning från staten. Av dessa har 8 668 miljoner kronor (8 231) förbrukats och 132 miljoner kronor (109) återstod vid 2024 års utgång, vilket innebär att 98,5 procent (98,7) av anslaget 2002–2024 förbrukats.

¹ Uppgifter från redovisning 2023 inom parentes.

Dispositionstiden för varje ramår är två år, vilket gör att det först under första kvartalet 2026 går att fastställa den faktiska förbrukningen för perioden 2002–2024. Till detta kommer att projekt vid särskilda omständigheter kan beviljas förlängd dispositionstid om ytterligare ett år.

Figur 3 nedan visar statsanslaget och förbrukning per bokföringsår, samt församlingarnas ansökningar och kyrkostyrelsens beslutade ram per ramår. Uppgifterna är därmed inte helt jämförbara. Under 2024 har förbrukning inom ordinarie dispositionstid skett från ramår 2023 och 2024, samt från ramår 2022 enligt förlängningsbeslut fattade av stiftet.

Figur 3. Kyrkoantikvarisk ersättning i mnkr, 2002–2024

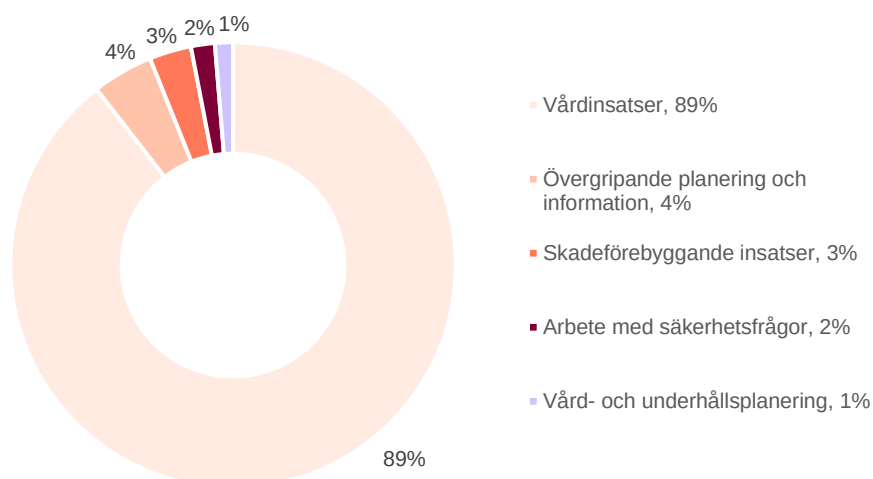
Att redovisa förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning per bokföringsår ger en bild av ett enskilt års avslutade projekt, men kan i egentlig mening inte ställas i relation till vare sig kyrkostyrelsens fördelningsbeslut eller ett visst års statsanslag. För att korrekt redovisa hur förbrukningen förhåller sig till kyrkostyrelsens fördelningsbeslut och ett visst års statsanslag behöver förbrukningen återföras till respektive ramanslag. Sett till förbrukning per ramår har Svenska kyrkan sedan 2002 sammantaget förbrukat 104 procent av erhållet statsanslag när ramår 2022 avslutades. Ramår 2023 och 2024 pågår fortfarande och förbrukning för dessa kan ännu inte fastställas. Varje ramårs långa dispositionstid innebär att Svenska kyrkan behöver ha ett stort bokföringstekniskt överskott av kyrkoantikvarisk ersättning för att ha täckning för redan fattade fördelningsbeslut med tillhörande framtida rekvisering.

Fördelning och förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning under bokföringsår 2024 i siffror redovisas i bilaga 2. För mer information om förbrukning per ramår hänvisas till *Att möta förändring – Svenska kyrkans redovisning till regeringen angående de kyrkoantikvariska frågorna inför kontrollstationen 2024*.

Vårdinsatser

Svenska kyrkans församlingar ansvarar enligt kulturmiljölagen för att kyrkobyggnader, kyrkotomter, begravningsplatser och kyrkliga inventarier vårdas och underhålls så att deras kulturhistoriska värden inte minskar och att deras utseende och karaktär inte förvanskas. Den kyrkoantikvariska ersättningen används för kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena, och huvuddelen av ersättningen används till vårdinsatser. Figur 4 redovisar den procentuella fördelningen av förbrukad ersättning under bokföringsår 2024 per åtgärdskategori.

Figur 4. Förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning bokföringsår 2024 per åtgärdskategori, inklusive nationella projekt

Kategorin vårdinsatser är den största åtgärds kategorin, givet syftet med den kyrkoantikvariska ersättningen. Under 2024 användes 89 procent av den förbrukade ersättningen till olika slags vårdinsatser initierade av Svenska kyrkans församlingar. Kategorin kan brytas ner på en undernivå, vilket redovisas i figur 5, där det framgår att den största andelen av förbrukad ersättning inom kategorin vårdinsatser, 71 procent, användes till vårdinsatser av engångskaraktär.

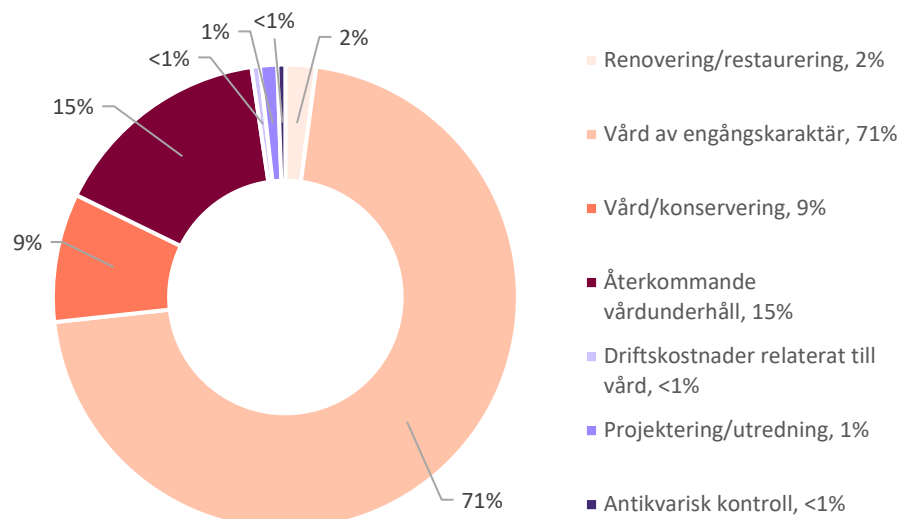
Utöver vårdinsatser användes fyra procent av förbrukad ersättning under 2024 till övergripande planering och information, vilket omfattar övergripande vård- och underhållsrelaterad planering i form av stiftsprojekt och nationella projekt. Kategorin innehåller även informations- och visningsinsatser i samband med vård- och underhållsåtgärder och övergripande regionala informationsinsatser i syfte att tillgängliggöra och förmedla kunskap om de kyrkliga kulturminnena.

Tre procent av förbrukad ersättning användes till skadeförebyggande åtgärder, vilket avser kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med projektering, utredning av fukt och mögel samt förbättrad förvaring av inventarier. I kategorin ingår också kulturhistoriskt motiverade tillgänglighetsåtgärder, samt klimatförbättrande åtgärder såsom styrsystem, avfuktningssystem och sanerings- och dräneringsarbeten.

Två procent av förbrukad ersättning användes till arbete med säkerhetsfrågor vilket omfattar stöld- och brandförebyggande åtgärder samt byte av brandfarliga el-installationer och installation av åskskydd.

En procent av förbrukad ersättning användes till upprättande och revidering av vård- och underhållsplaner på församlingsnivå. För i princip samtliga av Svenska kyrkans kyrkobyggnader finns idag en upprättad vård- och underhållsplan, vilka kontinuerligt kräver uppdatering för att spegla kommande behov av vård och underhåll.

Figur 5. Förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning bokföringsår 2024 inom åtgärdskategori vårdinsatser, i procent

Utlysning och avslutade nationella kunskapsutvecklingsprojekt

Grundläggande kriterier för de projekt som tilldelas kyrkoantikvarisk ersättning för nationella kunskapsutvecklingsprojekt är att de ska bidra till en kunskapsuppbyggnad om de kyrkliga kulturminnena som svarar mot villkoren för ersättningen, har hög tillämpbarhet för de förvaltande enheterna samt tillgodoser statens målsättning att Svenska kyrkan i samverkan med andra bedriver kunskapsuppbyggnad och metodutveckling. Beroende på projektets angelägenhetsgrad för förvaltningen av de kyrkliga kulturminnena kan olika nivåer av kyrkoantikvarisk ersättning tilldelas.

Den nationella ramen för kunskapsutvecklingsprojekt utgör en procent av den statliga ersättningen och avsätts till strategiskt och vetenskapligt grundad kunskapsutveckling om det kyrkliga kulturarvet. Kunskapsutvecklingen ska svara mot de behov som formulerats i Svenska kyrkans *Nationellt program för kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet*. Mellan november och februari varje år är det möjligt att söka kyrkoantikvarisk ersättning till nationella projekt för såväl kyrkliga enheter som icke kyrkliga organisationer.

Utlysning av den nationella ramen

Ansökningsperioden för nationella kunskapsutvecklingsprojekt 2025 pågick den 1 november 2023 till den 28 februari 2024. Ett digitalt informationsmöte anordnades av Svenska kyrkans nationella nivå för att närmare presentera behoven av kunskapsutveckling och möjligheterna samt förutsättningarna för att söka projektmedel.

Totalt inkom nio ansökningar. Samtliga handlades av en särskild beredningsgrupp på Svenska kyrkans nationella nivå. Ett förslag till fördelning av nationella projekt för ramår 2025 delgavs Riksantikvarieämbetet för yttrande samt till stiftet för kännedom och synpunkter.

I november 2024 fattade kyrkostyrelsen beslut om fördelning av kyrkoantikvarisk ersättning till fem nya kunskapsutvecklingsprojekt inom kunskapsområdena *Kyrklig kulturarvsvärld, Utveckling av konservering, hantverk och material* samt *Klimat och miljö för långsiktigt bevarande av det kyrkliga kulturarvet*.

Avslutade nationella projekt under året

Materialteknisk undersökning av muralmålari

Inom en förstudie har två yrkesverksamma konservatorer undersökt om det med hjälp av tekniker och metoder som är icke förstörande går att få fram kunskap om hur muralmålari i kyrkor utfördes på medeltiden. Syftet har varit att studera vilka svar undersökningar med ny teknisk utrustning kan ge, samt om undersökningarna kan komplettera den gängse metoden att i mikroskop analysera putsprover. Det är framför allt teknisk fotografering med olika filter och särskilda ljuskällor som gjorts av ett antal muralmålningar. Genom undersökningar i fem kyrkor har förstudien nått ökad kunskap om måleriets uppbyggnad. Undersökningarna visar att det medeltida muralmaleriet har en mer komplex uppbyggnad än vad som tidigare varit känt. Organiska komponenter, framför allt proteiner från proteinhaltiga bindemedel, har påvisats i ett stort urval av målningarna. Kunskaperna om den tekniska utrustningens möjligheter och begränsningar har också ökat genom förstudien. Konservatorerna konstaterar utifrån sina resultat att fler forskningsinsatser behöver göras för att nya arbetssätt ska kunna formuleras och etableras. De förordar så här långt att ett minikrav bör vara att undersökning och dokumentation med UV-ljus görs vid förundersökningar och programskrivning, men också att det används löpande som ett verktyg vid konserveringsarbeten.

Digitalt tillgängliggörande av "Kyrkans föremål. Beskrivande lexikon"

Publikationen *Kyrkans föremål* var resultatet av ett nationellt projekt som slutfördes 2015. Det tekniska beskrivningslexikonet över kyrkliga föremål syftade till att stödja församlingar att på ett korrekt och vetenskapligt grundat sätt förteckna och beskriva kyrkliga inventarier i enlighet med bestämmelserna i kulturmiljölagen.

Genom ett fortsättningsprojekt har lexikonet uppdaterats och digitaliserats. Projektet har genomförts i ett samarbete mellan Svenska kyrkans nationella nivå och institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet. Arbetet har bestått i att strukturera uppslagsord, beskrivningar, illustrationer och litteraturhänvisningar och göra informationen digitalt sökbar och tillgänglig för såväl församlingar som intresserad allmänhet. Ytterligare omkring 20 sakord har tillförts lexikonet. Under 2025 förväntas lexikonet publiceras på Svenska kyrkans externa webb och bli tillgängligt för fler att använda.

Skyddsaspekter vid höjd beredskap och krig. En kunskapsöversikt ur den lokala förvaltarens perspektiv

Kunskapsöversikten har tagits fram av Svenska kyrkans nationella nivå i nära samarbete med Mattias Legné, forskare i kulturvård vid Uppsala universitet. Projektets syfte har varit att utifrån den lokala förvaltarens perspektiv ge en aktuell bild av hur religiöst kulturarv kan påverkas av väpnade konflikter. Med utgångspunkt från tillämpliga regelverk i Sverige har projektet föreslagit rekommendationer över hur ett delat ansvar mellan myndigheterna och Svenska kyrkans olika nivåer kan och bör se ut, med tydliga roller och ansvar. Läs mer om projektet under *Strategiska frågor*.

Förvaltningskompetens

Enligt överenskommelsen med staten ska Svenska kyrkan svara för att ha tillgång till erforderlig kompetens i frågor som rör förvaltningen av de kyrkliga kulturminnena. Det långtgående ansvaret kräver en bred kompetens inom hela Svenska kyrkans organisation, både inom ansökan och handläggning av den kyrkoantikvariska ersättningen och inom fastighets- och kulturarvsförvaltning. Sedan relationsändringen 2000 har antalet personer som arbetar med de kyrkliga kulturminnena på stift och nationell nivå kraftigt ökat samtidigt som arbetet utvecklats och förändrats över tid. En gradvis förstärkning av antalet fastighetskompetenser har skett hos församlingar och pastorat, exempelvis genom sammanslagningar till större enheter och

utökad samverkan mellan enheter. Inrättande av samordnande förvaltarkompetenser och servicebyråer med uppdragstjänster inom flera stift bidrar till att stödja mindre och mer resurssvaga enheter att genomföra vård- och underhållsrelaterade projekt.

Under 2024 överlämnades betänkandet *Att kroka arm – Om ökad stiftssamverkan*² till kyrkostyrelsen. I utredningen konstateras att inomkyrklig samverkan är en väg att möta framtiden, både av kvalitetsmässiga och ekonomiska skäl, inom Svenska kyrkan. Läs mer om utredningen under *Strategiska frågor*.

Inom Svenska kyrkans tretton stift arbetar personer med kompetens inom både fastighetsområdet och inom det antikvariska området. På stiftsnivå var det under 2024 sammanlagt 52 personer som helt eller delvis arbetade med stöd och främjande av förvaltning av kyrkliga kulturminnen. Tillsammans med administratörer och ekonomer på stiftet uppgick den nedlagda tiden under året till 41 årsarbetskrafter, vilket kan jämföras med årsgenomsnittet på 40,5 årsarbetskrafter 2019–2023. Enligt stiftens egen uppskattning utgör handläggningen av kyrkoantikvarisk ersättning 31 procent av den totala arbetstiden.

På stiftsnivå anordnas årligen utbildningar och seminarier för att främja och utbilda anställda och förtroendevalda inom församlingar och pastorat. Under 2024 har bland annat Svenska kyrkans handbok i fastighetsförvaltning och upphandling diskuterats i Göteborgs stift, en kurs i förebyggande konservering anordnats i Luleå stift och en fastighetsdag med tema beredskapsarbete genomförts i Strängnäs stift. Stiftens inrättande av samordnande förvaltarkompetenser och servicebyråer med uppdragstjänster bidrar till att stödja mindre och mer resurssvaga enheter att genomföra vård- och underhållsrelaterade projekt. Fastighetssamordnare finns inom fyra av Svenska kyrkans stift och fem stift erbjuder uppdragstjänster via sina servicebyråer inom antikvariska frågor, fastighetsfrågor och administration.

Tillgänglighet till de kyrkliga kulturminnena

Enligt överenskommelsen mellan staten och Svenska kyrkan ska Svenska kyrkan svara för att de kyrkliga kulturminnena är tillgängliga för var och en i minst samma utsträckning som år 2000 när överenskommelsen träffades. Överenskommelsen innebär att Svenska kyrkan ska erbjuda tillgänglighet till de kyrkliga kulturminnena genom att hålla kyrkorna öppna så att de är möjliga att besöka för allmänheten. Exakta uppgifter om tillgängligheten vid relationsändringen finns inte.

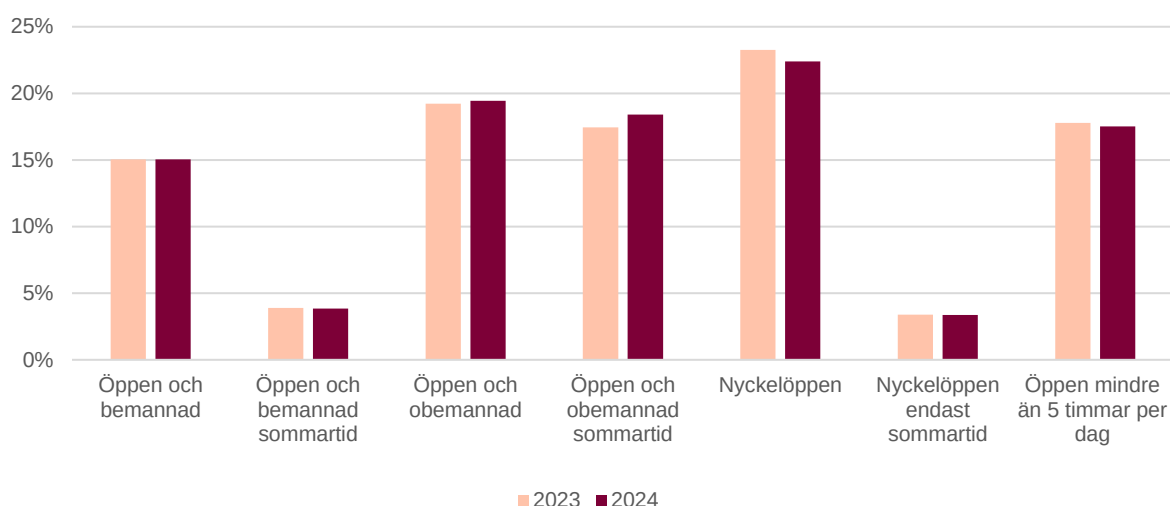
Svenska kyrkans nationella nivå har sedan 2006 årligen följt upp tillgängligheten genom att samla in och sammanställa statistik från alla församlingar om öppethållande och användning av kyrkorna. Den årliga kyrkobyggnadsstatistiken omfattar endast de fysiska sammankomster som skett i kyrkorummen. Svarsfrekvensen från församlingarna var i 2024 års undersökning 92 procent.

Kyrkornas öppethållande

Kyrkorna hålls öppna och är möjliga att besöka i samband med organiserade aktiviteter inom Svenska kyrkans verksamheter, men de är även i stor utsträckning öppna för spontanbesök utöver gudstjänster och kyrkliga handlingar. Två vanliga orsaker till sådana besök är turism samt för att ta del av kyrkorummets arkitektur och konst. Kyrkornas tillgänglighet för besök utöver gudstjänster och kyrkliga handlingar redovisas i figur 6.

² Svenska kyrkans utredningar 2024:1

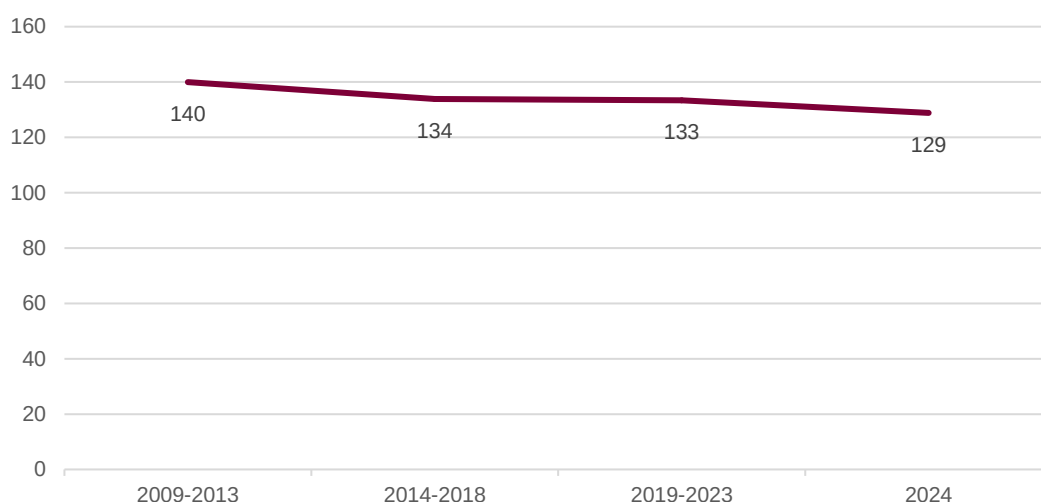
Figur 6. Kyrkornas tillgänglighet för besök utöver gudstjänster och kyrkliga handlingar

En jämförelse mellan 2023 och 2024 visar inga större skillnader mellan åren i sättet som kyrkorna hållits öppna. Andelen nyckelöppna kyrkor har minskat med en procentenhet från 23 till 22 procent. En nyckelöppen kyrka innebär att kyrkan är låst men att det finns möjlighet att kontakta en person som låser upp kyrkan för besök.

Ett annat mått som belyser tillgängligheten till de kyrkliga kulturminnena är det genomsnittliga antalet öppetdagar per kyrka och år. Figur 7 redovisar utvecklingen för 2024 samt medelvärdet för perioderna mellan kontrollstationerna. En öppetdag definieras som kyrka öppen minst fem timmar per dag utöver gudstjänsttid.

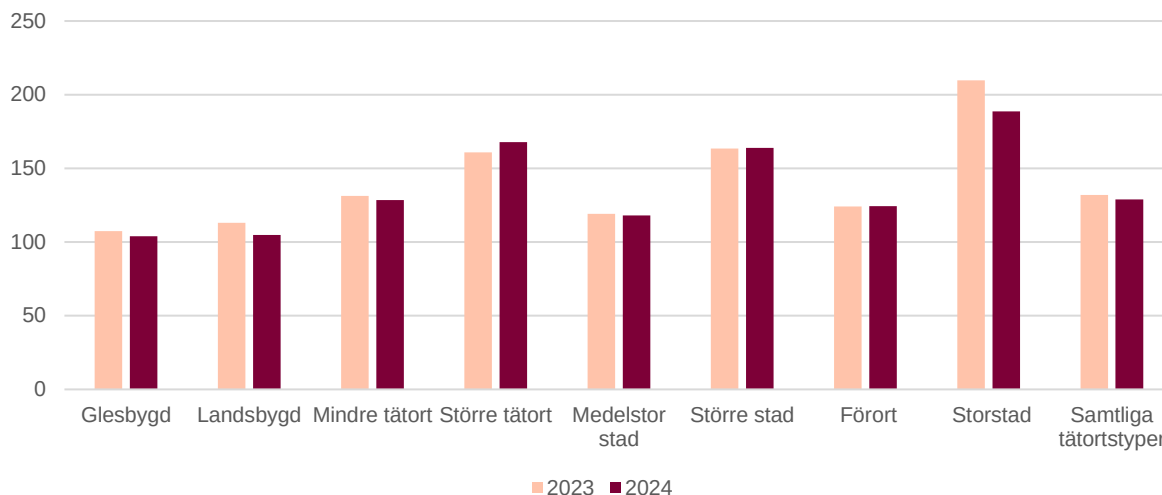
Figur 7. Förändring av antalet öppetdagar per kyrka åren 2009–2024

Diagrammet i figur 7 visar en svagt nedåtgående trend över tid för det genomsnittliga antalet öppetdagar per år och kyrka. Perioden 2019 till 2023 har bibehållit en i stort sett oförändrad nivå, jämfört med tidigare kontrollperiod, då Covid-19-pandemins extra höga öppethållande på 138 öppetdagar jämnat ut de övriga årens något lägre öppethållande på 132 öppetdagar. Men för 2024 blir det tydligt att antalet öppetdagar har förändrats. Ett öppethållande på 129 dagar per kyrka och år är signifikant lägre än tidigare års genomsnittsvärden. En närmare undersökning har genomförts för att identifiera eventuella orsaker och samband mellan de kyrkor som för 2024 redovisat ett lägre antal öppetdagar.

Tidigare års redovisningar har visat att öppethållandegraden varierar beroende av den folkmängd som finns på orten där kyrkan ligger. Skillnaderna i öppethållande mellan kyrkor i olika tätortsgrupperingar framgår av figur 8. Diagrammet visar att öppethållandegraden är högst för kyrkor i de större städerna och tätorterna.

Figur 8. Jämförelse av genomsnittligt antal öppetdagar per tätortstyp 2023 och 2024

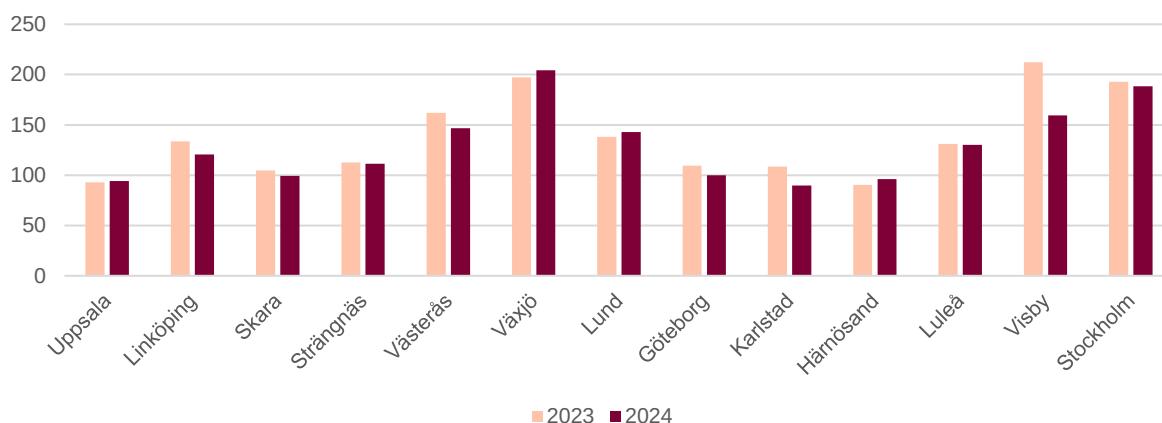

En jämförelse mellan öppethållandena 2023 och 2024 visar att det genomsnittliga öppethållandet i storstäder har minskat från 210 till 189 öppetdagar per kyrka och år. Landsbygdskyrkorna har även en liten minskning från 113 till 105 öppetdagar. Cirka 19 procent av alla kyrkor i Sverige är landsbygdskyrkor och cirka 10 procent av kyrkorna är glesbygdskyrkor. Tillsammans bildar dessa två tätortsgrupper 29 procent av det totala kyrkobyggnadsbeståndet. Det innebär att även mycket små minskningar i öppethållandet i dessa två grupper ger ett stort genomslag för genomsnittet. Att öppethållandet minskar i dessa två grupper är inte så förvånande då församlingar i dessa områden ofta har minskande medlemsunderlag och därmed resurser till personal för att möjliggöra öppethållandet.

Storstadskyrkorna däremot, som genomgående har haft den största öppethållandegraden av alla tätortsgrupperingar, visar i 2024 års insamling en signifikant minskning. Vid förnyad kontakt med ett urval församlingar i storstadsområden har några orsaker till minskat öppethållande framkommit. Ett av dem är att kyrkorna hålls öppna, men inte i fem timmar per dag, vilket är gränsvärdet satt för en öppetdag enligt insamlingen för kyrkobyggnadsstatistik. Storstadskyrkorna har drabbats av skadegörelse och andra incidenter då de hållits öppna, som varit både kostsamma för församlingarna att åtgärda samt orsakat otrygghet för personal på platsen. Församlingar har tidigare kunnat engagera frivillig personal och andra volontärer för att tillse kyrkor som hålls öppna. Dessa har blivit svårare att engagera då antalet incidenter med skadegörelse ökat i storstäder.

Fördelningen av antal öppetdagar har under många år även haft regionala skillnader. Kyrkor i Visby, Växjö, Stockholms och Västerås stift har haft ett klart högre genomsnittligt antal öppetdagar jämfört med medelvärdet för hela landet. I 2024 års insamling har det skett en signifikant minskning av antal öppetdagar i Visby stift från 212 till 159, se figur 9. Denna minskning kan jämföras med 255 öppetdagar under 2022.

Figur 9. Genomsnittligt antal öppettdagar per stift 2023 och 2024

Efter vågen av skadegörelse i kyrkor på Gotland under 2022, då ett trettiotal incidenter polisanmälades och många församlingar stängde sina kyrkor under en period, har församlingar tvingats göra förändringar i sitt öppethållande. Incidenterna orsakade kostsamma saneringsarbeten. Stiftsantikvarien i Visby stift uppger att efter den sista skadegörelsen så har många församlingar slutat att hålla kyrkorna öppna över natten. Flera församlingar har infört nyckelöppning av kyrkorna i stället för att låta de stå helt öppna utan bemanning. En annan lösning som blivit aktuell är att installera fjärrlås på kyrkorna. Dock behöver särskild hänsyn tas så att de går att installera utan åverkan på de ofta medeltida kyrkportarna.

Församlingarna har i årliga statistikinsamlingar redogjort för kyrkornas öppethållande genom att ange på vilket sätt de hållits öppna samt hur många öppettdagar som skett under året. Statistik angående enskilda besök i öppna kyrkorum är dock mycket svårt att samla in då Svenska kyrkans verksamheter till övervägande del är avgiftsfria. Det gör att statistik från entréavgifter inte kan inhämtas i någon större grad. En stor del kyrkor hålls också öppna under tider utan bemanning. Det finns viss besöksstatistik för domkyrkor och andra större kyrkor, men det är inte möjligt att utifrån den statistiken dra slutsatser för hela landet.

Organiserad verksamhet och sammankomster

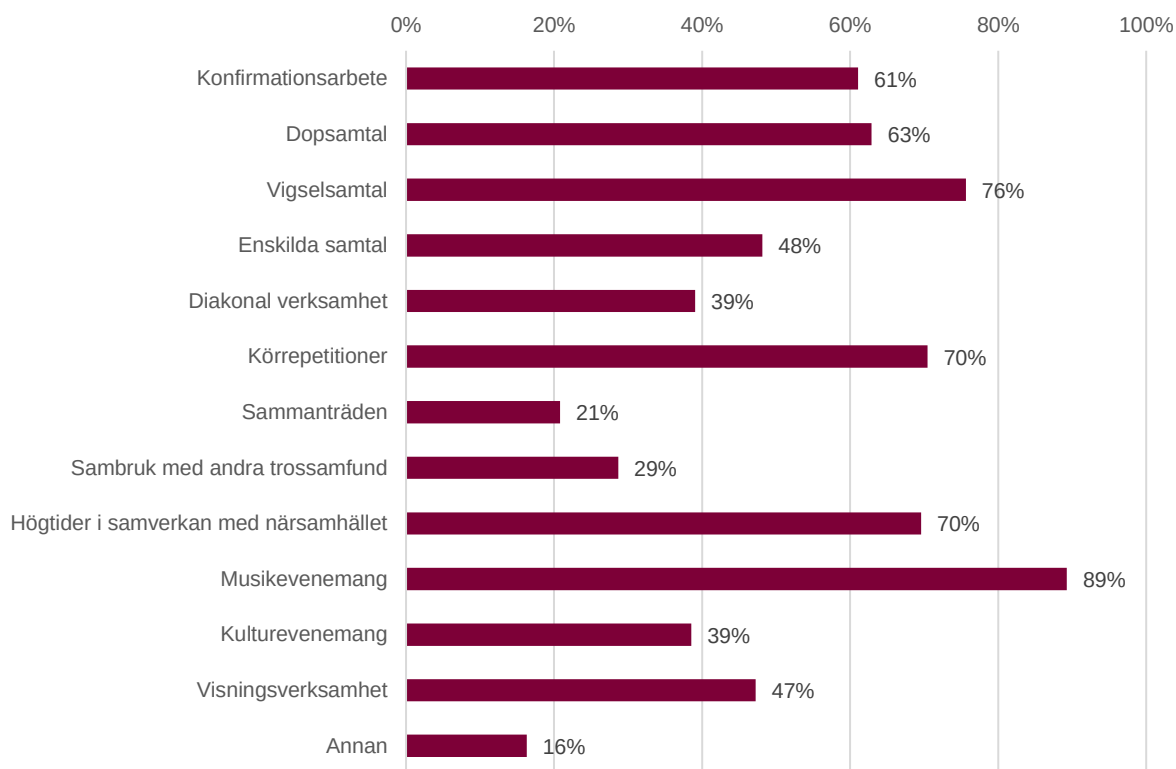
Församlingars organiserade verksamhet i kyrkorummen ger tillfällen för besökare att ta del av de kyrkliga kulturminnena. Svenska kyrkans verksamhetsstatistik visar att det 2024 anordnades konserter med 1 430 000 besökare. Totalt 4 900 körer engagerade över 96 000 körsångare. 10,5 miljoner besökte under året en gudstjänst och 4,1 miljoner besökte ett dop, en konfirmation, vigsel eller begravning. En betydande del av dessa verksamheter skedde i kyrkorummen.

20 procent av alla kyrkor används dagligen, en siffra som har varit mer eller mindre konstant sedan statistiken började samlas in 2006. 41 procent av kyrkorna används veckovis, det vill säga minst en gång i veckan och 29 procent används viss tid under året, det vill säga med en regelbundenhet under delar av året. Tio procent av kyrkorna används endast sporadiskt eller inte alls.

Kyrkornas huvudsakliga användningsområde är enligt församlingarna inom gudstjänstlivet, nästan alla kyrkor (92 procent) används huvudsakligen till gudstjänster och andakter. Sex procent av kyrkorna används huvudsakligen till kyrkliga handlingar och i mindre grad till andra gudstjänster och andakter. En procent av kyrkorna används i liten utsträckning i det dagliga församlingsarbetet, men har som sevärda och kulturhistoriskt intressanta kyrkor en hög besöksfrekvens. En procent av kyrkorna används huvudsakligen för konserter, utställningar och andra evenemang.

Utöver gudstjänster och kyrkliga handlingar används kyrkorna för ett stort antal olika aktiviteter. Figur 10 visar vilka aktiviteter som normalt bedrivs i kyrkorna. Diagrammet visar att kyrkor i hög grad används till musikevenemang och även i samband med högtider i samverkan med närsamhället, exempelvis skolor eller föreningar. Kyrklig verksamhet som tidigare många gånger skett i församlingshem har förlagts till kyrkorummet som exempelvis körrepetitioner samt vigsel- och dopsamtal.

Figur 10. Kyrkornas användning utöver gudstjänst och kyrklig handling 2024

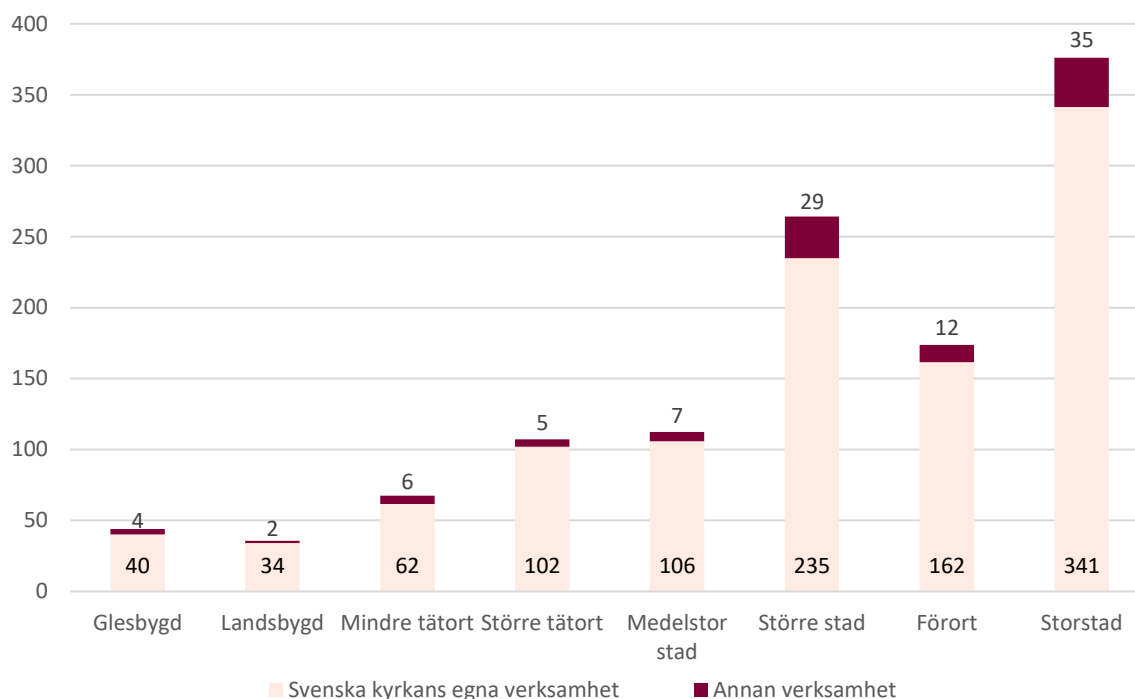
Svenska kyrkan följer sedan 2009 årligen upp antalet sammankomster i kyrkorna fördelat på egen verksamhet och andra sammankomster utanför denna. Sammankomst utanför Svenska kyrkans verksamhet kan exempelvis vara konserter eller liknande evenemang. Kyrkobyggnadsstatistiken, se figur 11, visar en signifikant ökning i antal verksamheter i kyrkorummen för 2024 jämfört med tidigare perioders genomsnitt. De genomsnittliga antalet sammankomster i egen respektive annan verksamhet per kyrka är lägre för perioden 2019 till 2023 på grund av restriktioner under Covid-19-pandemin. Efter pandemin har antalet sammankomster ökat och 2023 redovisades ett genomsnitt av 96 sammankomster i egen verksamhet samt åtta sammankomster i annan verksamhet.

Figur 11. Antal sammankomster per kyrka i Svenska kyrkans egen verksamhet respektive annan verksamhet åren 2009–2024

Antal sammankomster per kyrka	Period			
	2009–2013	2014–2018	2019–2023	2024
Egen verksamhet	85	88	86	101
Annan verksamhet	6	6	6	9

Liksom antalet öppettidagar varierar antalet sammankomster per kyrka stort mellan kyrkor i olika typer av tätorter, se figur 12. Det gäller såväl sammankomster i Svenska kyrkans egen verksamhet som sammankomster med annan verksamhet i kyrkorna. Det genomsnittliga antalet sammankomster per kyrka i storstäderna är 376, medan antalet sammankomster i kyrkorna på landsbygden uppgår till 36.

Figur 12. Antal sammankomster per kyrka fördelade efter tätortstyper år 2024

Sedan 2021 har det skett en anmärkningsvärd ökning av antalet registrerade sammankomster i egen verksamhet i storstadskyrkorna – från 196 till 341 sammankomster. Denna ökning av organiserad verksamhet i storstadskyrkorna kan i någon mån förklara det minskade öppet-hållandet av storstadskyrkorna utöver organiserad verksamhet.

Digitaliseringen i samhället går allt snabbare, och anställda i Svenska kyrkans församlingar anpassar sig till samtidens tekniker i syfte att kommunicera och tillgängliggöra digitala rum i kyrkogemenskapen. Idag är det digitala med allt vad det rymmer och innebär, en självklar och integrerad del av de flesta människors vardag. Svenska kyrkan ser nya verksamheter i det digitala rummet som ett sätt att förmedla, gestalta och tillgängliggöra platsbundna kulturarv och upplevelser. Detta arbete fortsätter att utforskas och utvecklas, se vidare under *Strategiska frågor*.

Strategiska frågor

Samverkan i övergripande frågor

Överenskommelsen mellan staten och Svenska kyrkan säger att parterna ska samverka i övergripande frågor som gäller de kyrkliga kulturvärdena. Bakgrunden framgår av prop. 1998/99:38 *Staten och trossamfundet – begravningsverksamheten, kulturminnena, personalen, avgiftsbetalningen, m.m.* Förvaltningen av de kyrkliga kulturminnena förutsätter ett nära samarbete mellan Svenska kyrkan och kulturmiljöområdets myndigheter och museer. Genom informationsutbyte och diskussioner ökar kunskapen om och förståelsen för olika krav och behov, vilket främjar samförståndslösningar i gemensamma frågor.

En fortlöpande samverkan sker i de regionala och centrala samverkansgrupper som administreras av Svenska kyrkans kanslier på stifts- och nationell nivå. Den centrala samrådsgruppen följer kontinuerligt det regionala arbetet genom att som en stående punkt på dagordningen ta upp aktuella frågor från mötena i de regionala grupperna. Denna överblick är möjlig genom att protokollen från de regionala samrådsgrupperna görs tillgängliga för den centrala gruppen. Likaså delges protokollen från den centrala samrådsgruppen de regionala grupperna.

De regionala samrådsgruppernas arbete förtydligades något i regeringsskrivelsen från 2019 års kontrollstation, utifrån den problematik som kan uppstå i de fall som de regionala museerna både uppträder som samverkanspart, samtidigt som man i andra fall uppbär uppdrag som antikvarisk konsult. Regeringen framhöll att utgångspunkten för hur samrådsgruppernas ska vara sammansatta även fortsättningsvis bör vara det som anges i bilagan till överenskommelsen, det vill säga att i samrådsgrupperna förutom länsstyrelsen även bör ingå andra representanter från den regionala kulturmiljövården. Regeringen bedömer dock att det finns utrymme för samrådsgrupperna att på egen hand lägga upp arbetet på ett sätt som skiljer på å ena sidan allmän kunskapsinhämtning och strategiska samtal, å andra sidan diskussioner av frågor där de regionala museerna har direkta intressen som uppdragstagare. I den förra typen av frågor kan deltagandet vara brett, men i den senare bör kretsen begränsas till ansvariga myndigheter och Svenska kyrkans representanter. Arbetet med att se över samrådsgruppernas sammansättning och arbetssätt har enligt insända protokoll från 2024 fortsatt i många av de regionala samrådsgrupperna.

De regionala samrådsgrupperna träffas två till fyra gånger per år. Stående diskussioner berör de olika momenten i beredningen av den kyrkoantikvariska ersättningen samt samråd kring nya och uppföljning av avslutade stiftsprojekt. Under 2024 märks därutöver diskussioner som relaterar till frågor väckta av den pågående kontrollstationen eller aktuella rättsfall. Det har till exempel handlat om förvaltning och kulturhistorisk hänsyn när lokalbehov och kostnader behöver ses över i församlingar med vikande medlemstal, samt strategier för att i kulturminnesskyddade byggnader möta behovet av energiomställning och klimatanpassningar.

Ett flertal domstolsärenden rörande begravningsplatser och gravanordningar har varit aktuella under 2024, vilket beroende på frågornas betydelse följts och diskuterats i samtliga regionala grupper. Den 15 november 2024 meddelade Högsta förvaltningsdomstolen dom i två mål i fråga om kulturmiljölagens tillämpning, avseende begravningsplatser i Fjälkinge församling och Tidaholms pastorat. Domarna ger svar på vissa rättsfrågor, men också upphov till följdfrågor, behov av nya gränsdragningar och nya rutiner, både hos begravningshuvudmännen och andra aktörer. Ett ökat intresse och engagemang för begravningsplatserna märks också i diskussioner angående natur- och kulturvärden hos träd i kyrkomiljöer.

Den centrala samrådsgruppen har under 2024 haft tre möten. Parterna håller varandra kontinuerligt informerade om förändringar och händelser inom respektive organisation. Viktiga frågor därutöver har varit kontrollstationsarbetet samt planering inför kulturarvskonferensen i Strängnäs 7–9 april 2025. Den centrala samrådsgruppen har konstaterat att domarna i Högsta förvaltningsdomstolen angående begravningsplatser behöver analyseras och att Riksantikvarieämbetets arbete med forskrifter, allmänna råd och vägledning till 4 kapitlet i kulturmiljölagen kan ge ökad tydlighet i frågorna. Svenska kyrkan har bjudit in till samråd framöver för att hitta konstruktiva vägar framåt, särskilt då det gäller vård- och underhållsplanernas betydelse för förvaltningen.

Samråd mellan Svenska kyrkans nationella nivå och stiftens handläggare för kyrkoantikvarisk ersättning och kulturarv äger rum dels vid årets början, i form av ett digitalt möte om handläggningen av den kyrkoantikvariska ersättningen, dels vid det så kallade Höstsamrådets första dag. Höstsamrådets andra dag samlar deltagare från såväl Svenska kyrkan som länsstyrelser och regionala museer och ägnas åt aktuella frågor, med utrymme till diskussioner i partssammansatta grupper. Höstsamrådet i oktober 2024 hade tillgänglighet och tillgängliggörande som tema, med en workshop om kyrkomiljöerna som besöksmål och det kyrkliga kulturarvets relation till besöksnäringen, se vidare *Främjande av tillgänglighet och tillgängliggörande av kyrkligt kulturarv*.

Svenska kyrkan har under 2024 samverkat med ett flertal myndigheter, institutioner och organisationer i kulturarvsfrågor. De nationella kunskapsutvecklingsprojekten, som årligen beslutas av kyrkostyrelsen ska främja samverkan mellan Svenska kyrkan, myndigheterna inom kulturmiljöområdet, forskningsfinansiärer, universitet och högskolor, se vidare under *Översyn av programmet för nationella projekt*. Svenska kyrkan samverkar också med relevanta myndigheter då det gäller förebyggande stöld- och brandskyddsarbete samt standardiseringsarbete inom kulturarvsområdet. Svenska kyrkan på nationell nivå ingår även i det råd för skydd av kulturarv som regeringen inrättade i början av 2024, se vidare under *Beredskapsplanering*.

Kontrollstationsarbetet

I juni 2023 lämnade kyrkostyrelsen kontrollstationsrapporten *Att möta förändring* till regeringen, vilken ger en allsidig belysning av de kyrkoantikvariska frågorna. Ett kommunikations- och påverkansarbete utifrån vissa aspekter av rapporten bedrevs därefter under vintern 2023–2024, framför allt avseende vikten av en höjning och kontinuerlig uppräknings av den kyrkoantikvariska ersättningen.

För att kommunikations- och påverkansarbetet skulle få ett brett genomslag och huvudbudskapet formuleras på ett likalydande sätt utarbetade den nationella nivån underlag, i form av PM, presentation och arbetsmaterial, som delgavs medarbetare på stiftet i kulturarvsfrågor, stiftskommunikatörer och pressekreterare. Svenska kyrkans förslag till staten framfördes vidare i ett brev till alla riksdagsledamöter från ärkebiskopen och generalsekreteraren. En debattartikel riktad till riksdagsledamöterna publicerades i slutet av februari 2024. Kort därefter delgavs stiftet stomartiklar, vilket resulterade i flera offentliga debattinlägg i regional media.

Regeringen lämnade den 9 april 2024 skrivelsen *De kulturhistoriska värdena inom Svenska kyrkan – om förvaltningen av det kyrkliga kulturarvet* till riksdagen. Den redogör för hur den kyrkoantikvariska ersättningen har använts under perioden 2002–2022.

Skrivelsen behandlar också tillgängligheten till de kyrkliga kulturminnena, kunskaps- och kompetensfrågor, samverkan mellan Svenska kyrkan och myndigheterna inom kulturmiljöområdet och de kyrkliga kulturminnenas vård- och underhållsbehov. I det avslutande kapitlet lyfts två framtidsfrågor fram, dels finansieringen av förvaltningen av det kyrkliga kulturarvet, dels beredskapsfrågor.³

Sammanfattningsvis bekräftar regeringen betydelsen av det kyrkliga kulturarvet för alla medborgare och statens och Svenska kyrkans gemensamma ansvarstagande för bevarande, användning och utveckling av det kyrkliga kulturarvet. Svenska kyrkans arbete uppvisar enligt regeringen en god måluppfyllelse i relation till det ansvar som trossamfundet bär. Regeringen bekräftar i enlighet med Svenska kyrkan att det nominella värdet av den kyrkoantikvariska ersättningen urholkats väsentligt och att det får konsekvenser för vården och underhållet av de kyrkliga kulturminnena, men pekar samtidigt på att det behövs en bättre överblick över de kyrkliga kulturminnenas vård- och underhållsbehov, såväl från statens som från Svenska kyrkans sida.

Då det gäller den kyrkoantikvariska ersättningens storlek återkom regeringen till riksdagen med förslag i budgetpropositionen för 2025. Enligt riksdagens beslut i december 2024 höjs den kyrkoantikvariska ersättningen från 460 miljoner till 490 miljoner kronor per år från och med 2025. Detta är en förändring i rätt riktning, men möter långt ifrån Svenska kyrkans förslag om en gradvis höjning till 700 miljoner kronor för att kompensera för att säkerställa en långsiktig vård av det gemensamma kyrkliga kulturarvet. I ett pressmeddelande uttalade ärkebiskopen sin besvikelse över att regeringen valt att inte fullt ut hörsamma de tydliga signalerna från församlingarna. Ärkebiskopen konstaterar att konsekvenserna av den långvariga urholkningen behöver hanteras och att det för framtiden är avgörande att inte bara Svenska kyrkan utan också staten tar sitt fulla ansvar för det kyrkliga kulturarv som är hela svenska folkets.

Översyn av programmet för kunskapsutveckling

Kyrkostyrelsen beslutade 2017 att anta ett nationellt program för kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet i syfte att öka Svenska kyrkans förutsättningar och möjligheter att bedriva en långsiktig, strategisk och vetenskapligt grundad kunskapsutveckling inom området. Inför att den nya fördelningsmodellen för kyrkoantikvarisk ersättning togs i bruk 2021 fastställde kyrkostyrelsen 2019 uppdaterade villkor för kyrkoantikvarisk ersättning. Bland annat ändrades villkor 10 om nationella projekt så att där framgår att de nationella projekten ska följa det nationella programmet för kunskapsutveckling. Kyrkostyrelsen beslutade också att tilldela en procent av den kyrkoantikvariska ersättningen till en nationell ram.

Sedan ramår 2021 har Svenska kyrkans nationella nivå årligen öppnat möjligheten för både kyrkliga enheter och offentliga, ideella och privata organisationer att söka projekt som bidrar till att öka kunskaperna om det kyrkliga kulturarvet. Tillsammans med de fem projekt som beviljades ersättning och startade 2024 har totalt 22 projekt beviljats ersättning inom de fyra kunskapsområden som programmet omfattar. En särskild beredningsgrupp som utses av generalsekreteraren granskar och bedömer ansökningarna och lägger fram förslag till beslut i kyrkostyrelsen. Sammansättningen av experter från nationell nivå ger gruppen övergripande kompetens inom programmets kunskapsområden. I beredningsgruppen ingår också en ledamot från något av Svenska kyrkans stift.

³ Regeringens skrivelse 2023/24:109

Under 2024 har programmet för nationella kunskapsutvecklingsprojekt genomgått en översyn och uppdatering. En övergripande målsättning med översynen var att tydligare målgruppsanpassa programmet för de som avser söka kyrkoantikvarisk ersättning till nationella projekt, samt att se över beskrivningar och prioriteringar av kunskapsbehov.

Sammanfattningsvis bedömdes programmets fyra kunskapsutvecklingsområden ha en fortsatt hög relevans för Svenska kyrkans kulturarvsarbete och inriktningen för dem har inte ändrats. Programmet har däremot kompletterats med analyser av särskilda utmaningar som Svenska kyrkan, liksom kulturmiljövården och samhället i stort, står inför. Projektinitiativ som adresserar frågor om det kyrkliga kulturarvet och områdena beredskap, digitalisering eller kulturarvets betydelse inom besöksnäring och turism välkomnas särskilt utifrån det uppdaterade programmet för kunskapsutveckling. I uppdateringens analysarbete användes bland annat den av institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet framtagna översikten av forskning och kunskapsuppbyggnad om Svenska kyrkans materiella kulturarv som producerats mellan 2015–2022. Vidare användes analyser och frågor som uppmärksammats i Svenska kyrkans senaste kontrollstationsrapporter 2019 och 2024.

Översynen samordnades tidsmässigt med framtagandet av underlag för beslut om fördelning av kyrkoantikvarisk ersättning för fördelningsperioden 2026–2030. Kyrkostyrelsen beslutade under hösten 2024 att den nationella ramen liksom tidigare utgör knappt en procent av det årliga statsanslaget. Ett uppdaterat program för kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet för perioden 2026–2030 färdigställdes inför att den årliga ansökningsperioden för nationella kunskapsutvecklingsprojekt öppnade den 1 november 2024.

Stöd och främjande av Svenska kyrkans fastighetsförvaltning

Svenska kyrkan ska enligt överenskommelsen svara för att ha tillgång till erforderlig kompetens i frågor som rör förvaltningen av de kyrkliga kulturminnena, se vidare under *Den kyrkoantikvariska ersättningens användning och resultat*. Att förvaltningskompetensen ska vara erforderlig innebär också att den måste förändras utifrån sin tids behov. Kyrkostyrelsen tillsatte i december 2022 en särskild grupp för att genomföra en utredning för utökad stiftssamverkan. Betänkandet *Att kroka arm – Om utökad stiftssamverkan* publicerades i april 2024.⁴

Utredningen konstaterar att det är hög tid för omställning och ökad samverkan inom Svenska kyrkan. I betänkandet beskrivs att Svenska kyrkan behöver använda sina resurser på bästa sätt och att samverkan behöver stärkas och utökas, både av kvalitetsmässiga och ekonomiska skäl. Eftersom stiftens förutsättningar är olika är det inte rimligt att varje stift ska ha samma uppsättning av specialkompetens för främjande, stöd och kvalitetssäkring. Utredningen konstaterar vidare att samverkan med andra aktörer i samhället blir alltmer befogat.

I betänkandet konstateras att det idag inte finns några formella hinder för stiftssamverkan, men för att undanröja eventuella tvivel föreslår utredningen att kyrkomötet beslutar om ändringar i kyrkoordningen som tydliggör möjligheten till samverkan.

Under 2024 färdigställde Svenska kyrkans nationella nivå i samverkan med medarbetare på stifts- och församlingsnivå rapporterna *Funktioner inom Svenska kyrkans fastighetsförvaltning* samt *Mötesplatser, nätverk och utbildningar*. Rapporterna är resultat av kyrkomötets beslut om förslagen i utredningen *Gemensamt ansvar*⁵, med ambitionen att kyrkostyrelsen i samverkan

⁴ Svenska kyrkans utredningar 2024:1

⁵ Svenska kyrkans utredningar 2015:1

med stiftens ska erbjuda kompetensutveckling och erfarenhetsutbyte i frågor rörande fastighetsförvaltning till anställda, förtroendevalda och frivilliga medarbetare på stifts- och församlingsnivå.

Inom Svenska kyrkan finns inga fastslagna yrkesroller för fastighetsförvaltning. För att kunna ta fram konkreta handlingsförslag för kompetensutveckling och erfarenhetsutbyte behöver därför krav på kunskaper och färdigheter utgå från funktionsbeskrivningar och inte från yrkesroller. I den första rapporten *Funktioner inom Svenska kyrkans fastighetsförvaltning* presenteras beskrivningar av kunskaper, färdigheter och förmågor som behövs för olika funktioner inom Svenska kyrkans fastighetsförvaltning. Beskrivningarna utgår från yrkesroller som tagits fram av fastighetsbranschen och trädgårdsnäringen. De kunskaper och färdigheter som bedömts vara relevanta för Svenska kyrkans medarbetare har sedan kompletterats utifrån Svenska kyrkans särskilda förutsättningar avseende de lagkrav som ställs på förvaltningen av de kyrkliga kulturminnena och Svenska kyrkans färdplan för klimatet.

För kyrkoherdar och fastighets- och kyrkogårdschefer är beskrivningarna tänkta att kunna användas som stöd för personalens kompetensutveckling, vid rekrytering och som inspiration för hur fastighetsförvaltningen kan organiseras. Rapporten kan även användas som stöd i att ställa krav vid upphandlingar av tjänster inom fastighetsförvaltning. För Svenska kyrkans nationella nivå och stift kan beskrivningarna användas som underlag för planering av samverkan kring utbildningar i fastighets- och kulturarvsförvaltning. Rapporten kan även vara ett stöd i stiftens tillsyn och främjande av fastighetsförvaltning.

I den andra rapporten *Mötesplatser, nätverk och utbildningar* beskrivs de möjligheter som finns tillgängliga för medarbetare med arbetsuppgifter inom Svenska kyrkans fastighetsförvaltning och hur arbetet med kompetensutveckling och erfarenhetsutbyte skulle kunna utvecklas, både inom Svenska kyrkan och i samverkan med externa parter. Rapporten avslutas med konkreta åtgärdsförslag. I sin helhet är den tänkt att utgöra ett stöd för den nationella nivåns uppgift att främja kunskapsuppbyggnad inom fastighetsområdet och för stiftens tillsyn och främjande av fastighetsförvaltningen. Rapportens åtgärdsplan avser att utgöra ett underlag vid kommande taktiska och operativa insatser inom ramen för samverkan mellan Svenska kyrkans nationella nivå och stiftens.

Beredskapsplanering

För närvarande pågår på bred front arbetet med att stärka totalförsvaret i landet, med anledning av den säkerhetspolitiska utvecklingen i Sveriges närområde. I kyrkoordningens 2 kapitel 11 §, 6 kapitel 5 § och 12 kapitel 2 § finns krav på respektive nivå inom Svenska kyrkan att vidta de beredskapsförberedelser som behövs för verksamheten under kris och höjd beredskap. Svenska kyrkan är också civilsamhällets största förvaltare av kulturegendom genom det byggnadsbestånd och de markinnehav som församlingarna äger. Svenska kyrkan och dess organisatoriska delar ska enligt kulturmiljölagen vidta förberedelser för hur det kyrkliga arvet ska vårdas och underhållas vid höjd beredskap.

Länsstyrelsen har tillsyn över kulturmiljölagen och ansvar för delar av den reglering som gäller skydd av kulturegendom i händelse av höjd beredskap. En av dessa är 1954 års Haagkonvention som gör det möjligt att med en blåvit sköld (blue-shield) markera kulturegendom som ska skyddas med stöd av konventionen. En särskild föreskrift styr arbetet med märkningen⁶.

⁶ Kulturrådets författningssamling 2022:1

Det är länsstyrelserna som gör urvalet av kulturegendomarna och Riksantikvarieämbetet som ger tillstånd till att använda skölden. I händelse av krig i Sverige gäller även andra lagar och förordningar, bland annat den om undanförelse av kulturhistoriska föremål⁷.

De statliga museerna ansvarar för att inom sitt ansvarsområde planera hur till exempel konst och kulturhistoriska föremål ska undanförelsa. Varje länsstyrelse har motsvarande ansvar för att planlägga undanförelse inom det egna länet. Det omfattar exempelvis Svenska kyrkan samt regionala och lokala museer och arkiv.

Skydd av kyrkligt kulturarv vid höjd beredskap och krig

Svenska kyrkans nationella nivå har i samarbete med Uppsala universitet tagit fram en kunskapsöversikt på rubricerat tema, delvis finansierad av kyrkoantikvarisk ersättning. Projektet avslutades i december 2024 med en rapport innehållande en historisk tillbakablick om hur beredskapsplaneringen vuxit fram och utvecklats under 1900-talet, hur hotbilderna för religiöst kulturarv sett ut i aktuella konflikter samt vilka förpliktelser och samverkansformer som finns att leva upp till idag utifrån internationella konventioner och regelverk. Mot denna bakgrund lyfts åtgärder som är möjliga och relevanta för Svenska kyrkans lokala förvaltare att vidta, utifrån eget ansvar och i samverkan med framför allt länsstyrelsen, för att skydda kulturarvet i händelse av höjd beredskap.

I rapporten redogörs för hur Svenska kyrkans grundläggande uppgift utgör ett väsentligt bidrag till det civila försvaret och samhällets samlade motståndskraft. Projektet gavs möjligheten att följa Åhus församling i Kristianstads kommun i arbetet med deras beredskapsplanering. Projektet medverkade i en workshop tillsammans med församlingens medarbetare, beredskapshandläggare och fastighets- och kulturarvsrepresentanter från Lunds stift samt länsstyrelsen i Skåne. Under workshopen kunde konkreta diskussioner föras kring skydd av kulturarv genom prioritering, skydd på plats eller alternativa förvaringsmöjligheter men även resonemang kring hotbilder och komplexa situationer att lösa utifrån församlingens roll och helhetsansvar.

Svenska kyrkans församlingar har i egenskap av fastighetsägare skyldigheten att följa en rad lagkrav. Hit hör lag (2003:778) om skydd mot olyckor som stipulerar ägare eller nyttjandehavare av fastigheter att svara för att i skäligen omfattning hålla med utrustning för släckning av brand, livräddning vid brand eller annan olycka. Lagen föreskriver dem att i övrigt vidta de åtgärder som behövs för att förebygga brand och för att hindra eller begränsa skador till följd av brand. Ett sätt för Svenska kyrkans församlingar att förebygga skador på kulturarvet är att ta fram insatsplaner med specifika insatskort, som anger vilka lösa föremål och i vilken prioriteringsordning de bör föras ut ur kyrkorummet i händelse av brand. Upprättande av insatskort som stöd till församlingar har genomförts eller påbörjats i flera stift, vilket är ett bra underlag inför fortsatt beredskapsplanering.

Projektets resultat förväntas bidra till en förbättrad samordning mellan Svenska kyrkan och myndigheter i frågor rörande kyrkligt kulturarv vid höjd beredskap och krig, liksom ökad medvetenhet om det inhemska regelverket för civilt försvar och internationella konventioner av betydelse för det kyrkliga kulturarvet. Avsikten är också att projektets resultat ska kunna utgöra underlag för Svenska kyrkan och berörda myndigheter vid vägledning och utbildning till församlingar och pastorat kopplat till skydd av kyrkligt kulturarv i händelse av väpnad konflikt.

⁷ Svensk författningssamling 1992:1402, 1993:243 och 2008:1008

Pågående beredskapsplanering i stift och församlingar

Svenska kyrkans nationella nivå och stiftens samverkar i beredskapsplaneringen. Kyrkokansliet bistår kyrkostyrelsen med att samordna Svenska kyrkans krisberedskapsarbete nationellt, samverkar med andra nationella aktörer och främjar stiftens, och i förlängningen församlingarnas, arbete. Alla stift har en utsedd beredskapshandläggare eller -samordnare som bland annat stöttar församlingar och pastorat i deras beredskapsplanering.

För att få en överblick över beredskapsplaneringen ställdes ett antal frågor om beredskap i den enkät som skickades ut till stiftens inför sammanställningen av denna rapport.

På frågan om kulturarv som kompetensområde är representerat i stiftens arbete med beredskapsplanering svarar tolv av tretton stift att så är fallet, men att representationen av kulturarvskompetensen sker på olika sätt. I ett av svaren förtydligas att det inom det specifika stiftet bedrivs ett arbete i form av ett råd med beredskapssamordnare samt stiftsansställda med olika kompetenser, däribland med inriktning på fastigheter och kulturarv. I andra stift saknas kulturarvskompetens i den grupp som specifikt arbetar med frågan, men att beredskapssamordnaren svarar för löpande kontakter och att kulturarvsperspektiv beaktas. En ytterligare fråga som ställdes i enkäten var om det finns en etablerad samverkan mellan stiftet och länsstyrelsen/länsstyrelserna kring beredskapsplaneringen angående de kyrkliga kulturminnena. Av de tillfrågade svarade fem stift ja och åtta stift nej på frågan. Observera att ett stift kan omfatta flera län och länsstyrelser, och att ett jakande svar kan beteckna att samverkan etablerats med någon eller samtliga länsstyrelser i stiftet. Ett stift förtydligade att frågan varit uppe i den regionala samrådsgruppen, och länsstyrelserepresentanterna där varit mycket positiva till stiftets förslag om korta avstämningar framöver, men att denna samverkan ännu inte genomförts. Flera av stiftens har tillsammans med andra aktörer fått inbjudningar till tematiska seminarier i länsstyrelsens regi om beredskapsfrågor för kulturmiljöer.

Då det gäller myndigheternas skydd av kulturegendom, enligt internationella konventioner och inhemska regelverk har utmärkningen med blue-shield nått längst. Här svarar åtta av tretton stift att arbetet med utmärkning helt eller delvis färdigställts: "En av länsstyrelserna är klara, de andra två är det oklart hur långt de kommit i sitt arbete." Av de åtta stift som svarar ja uppger fem av dem att de medverkat i arbetet, exempelvis genom att de hållits informerade eller medverkat med underlag.

Av enkätens svar är det däremot tydligt att länsstyrelsernas planläggning för undanförel av kulturföremål inte kommit lika långt. På frågan om länsstyrelsen/länsstyrelserna tagit kontakt med stiftet angående undanförel svarar sju av stiftens ja och sex av stiftens nej. Av svaren framgår emellertid att det endast i två stift har påbörjats ett konkret arbete med urval och planläggning för undanförel av kulturföremål. Ett av stiftens bekräftar att ett sådant arbete initierats men: "...det har avstannat för att vi på stiftet inte har den kompetensen och att länsstyrelsen lägger hela urvalet på stiftet."

Det är församlingar/pastorat som i egenskap av fastighetsägare ansvarar för att vidta de lokala beredskapsförberedelser som behövs för vård- och underhåll av kyrkliga kulturminnen. En fråga i enkäten handlade om vilka frågor som ställts till stiftens rörande församlingars/pastorats kostnader relaterade till beredskapsplanering och kyrkliga kulturminnen. Flertalet stift svarar att få eller inga frågor ännu riktats till dem. Som framgått visar emellertid enkätsvaren att de praktiska arrangemangen kring hur undanförel av kulturföremål ska gå till både är oprövade och olösta, inklusive fördelningen av ansvar och kostnader förknippade med exempelvis packning, transport och evakueringslokaler. Likaså kan åtgärder behöva vidtas på plats för föremål som av olika anledning inte kan flyttas, vilket också kan medföra kostnader. Några vägledande förhållningssätt har ännu inte kommunicerats av länsstyrelserna eller annan myndighet.

Många församlingar och pastorat arbetar med att uppdatera inventarieförteckningar och med att ta fram insatskort som en del av sitt arbete, vilket har skett och ofta sker som stiftsprojekt med finansiering av kyrkoantikvarisk ersättning. I Linköpings, Lunds och Karlstads stift har sådana projekt färdigställts under 2024. I Karlstad stift har samarbetet med Räddningstjänsten varit av stor betydelse. ”Antikvarier och deltagare från pastorat/församling kan ha välgrundade åsikter om vilka föremål som har högt kulturhistoriskt värde, men det är endast Räddningstjänsten som kan avgöra vad som är möjligt att rädda och hur insatsen ska utföras.”

Rådet för skydd av kulturarv

Den 29 februari 2024 fattade regeringen beslut om ett uppdrag till Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet, Kungliga biblioteket, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, länsstyrelserna och Statens fastighetsverk att bilda ett råd för skydd av kulturarv. Rådet är ett forum för samverkan, kunskaps- och erfarenhetsutbyte samt för sammanvägning och prioritering av identifierade behov av beredskapsåtgärder för skyddet av kulturarv i Sverige. Rådet sammankallas av Riksantikvarieämbetet och består av ledningen för de utpekade myndigheterna. De centrala museimyndigheterna eller museistiftelserna, de regionala museerna och Svenska kyrkan erbjuds också att ingå i rådet. Svenska kyrkan representeras i rådet av generalsekreteraren. Till rådet knyts också en beredningsgrupp med sakkunniga från de representerade organisationerna. Arbetet i rådet ska pågå till och med den 28 februari 2027.

Rådet konstituerades i maj 2024. Vid första mötet fick respektive organisation beskriva hur de utifrån det egna ansvarsområdet arbetat med att främja en effektiv beredskapsplanering. Diskussioner fördes om rådets arbete och vilken roll det har i relation till de ingående parternas befintliga beredskapsarbete. Enligt regeringens beslut ska rådets arbete bland annat ge förutsättningar för samordnade och kostnadseffektiva beredskapsinsatser. Gemensamma kompetensutvecklingsinsatser och erfarenhetsutbyten ska också leda till ökad kunskap om kulturarvets skydd och betydelse i händelse av krig.

Arbetet har under 2024 fokuserat på den delrapportering som ska lämnas till regeringen den 1 mars 2025. Rapporterna från rådet ska identifiera och presentera behov för att stärka skyddet av kulturarv. Fokus ligger på frågor som ingen enskild aktör kan lösa ensam och där samverkan är avgörande. En av de frågor som Svenska kyrkan tillsammans med andra regionala kulturarvsförvaltare framfört är att det behövs en tydligare ansvarsfördelning för planläggning av undanförelse och att ansvariga myndigheter ges uppdrag och resurser för att möta kulturarvsförvaltarnas behov av enhetliga principer och arbetssätt.

Främjande av tillgänglighet och tillgängliggörande av kyrkligt kulturarv

Av den senaste regeringsskrivelsen framgår att Svenska kyrkan har upprätthållit en god tillgänglighet till de kyrkliga kulturminnena, men regeringen efterlyser samtidigt ett samlat och systematiskt arbete för att säkerställa att den vidmakthålls. Kyrkobyggnadens användning och i vilken mån den kan hållas öppen är ytterst församlingens ansvar. Svenska kyrkans nationella nivå och stiftet arbetar på olika sätt med att främja församlingarnas fastighetsförvaltning och synen på kulturarvet som allas. Här ingår också att inspirera och vidga synsättet kring tillgänglighet och tillgängliggörande genom att lyfta fram metoder och perspektiv som bidrar till delaktighet och det kyrkliga kulturarvet som en källa till kunskap, bildning och upplevelse.

På liv och död – mötesplats för kulturarv, lärande och besöksnäring

Svenska kyrkans höstsamråd samordnades 2024 med konferensen *På liv och död – ett samtal om kulturarv, lärande och besöksnäring* som var del av det nationella projektet *På liv och död – mötesplats för kulturarv, lärande och besöksnäring*. Projektet genomfördes i samarbete med Uppsala

domkyrka, Svenska kyrkans nationella nivå och Forum för forskning för kyrkligt kulturarv vid konstvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet. Projektets syfte var att tillsammans och i en bred representation av andra intressenter lyfta fram det kyrkliga kulturarvets betydelse för lärande och besöksnäring och undersöka synergier dem emellan.

Projektet bestod av flera delar. Bland annat togs en utredning fram av konsultfirman Graffman AB om det kyrkliga kulturarvet som besöksmål. Syftet med uppdraget var att kartlägga förutsättningarna för om och hur Svenska kyrkan kan stärka sin position inom besöksnäringen och tillgängliggöra sitt kulturarv för att attrahera fler besökare. Genom intervjuer, fokusgruppsamtal och resultat från workshops tecknades en bild av Svenska kyrkans nuläge och förutsättningar.

Konferensen riktade sig till yrkesverksamma och förtroendevalda som på något vis jobbar med det kyrkliga kulturarvet. Ett hundratal deltagare från Svenska kyrkan (stift, församlingar/pastorat), kulturmiljövården (Riksantikvarieämbetet, länsstyrelser och regionala museer) samt akademien (forskare, pedagoger) deltog med föreläsningar och i diskussioner om det kyrkliga kulturarvet som utgångspunkt för lärande och undervisning samt, utifrån bland annat den särskilda utredningens resultat, som besöksmål.

I anslutning till konferensen anordnades en rad publika aktiviteter som var tillgängliga för allmänheten. Tanken med att dessa sammanföll med konferensen var att konferensdeltagarna skulle bli inspirerade till att använda och utveckla kulturarvet för lärande och som besöksmål utifrån sin hemvist. Ett av de publika arrangemangen under temaveckan var konserten *En musikhistorisk resa*. Syftet var att uppmärksamma den kyrkliga musikhistorien med musikaliskt material. En av Uppsala domkyrkas körer framförde musikstycken som fick höras av allmänheten för första gången i historisk tid. Konserten kommenterades av en professor i musikvetenskap från Uppsala universitet som forskat på materialet. Under en eftermiddag hölls publika föredrag av glasmåleri- och textilkonservatorer verksamma i Uppsala domkyrka.

Allmänheten gavs även möjlighet till att få en djupare förståelse för Svenska kyrkans arbete med förvaltningen av kulturarvet. Bland annat uppmärksammades konservatorsateljéerna i Uppsala domkyrka vars verksamhet behövt byggas upp från grunden efter att det upptäcktes att kompetensen att utföra glasmålerikonservering inte fanns i Sverige. På så vis uppmärksammades hur Svenska kyrkan täcker upp ett kunskapsglapp inom den svenska kulturarvsförvaltningen och gör Svenska kyrkan till en central aktör inom området. Under konferensen hölls även en publik konservering av ett medeltida altarskåp där besökare kunde ställa frågor till den arbetande konservatorn.

Till projektet hörde även utställningen *På liv och död* som pågick i Uppsala domkyrka mellan oktober till november och fokuserade på tre centrala kyrkliga handlingar: dop, nattvard och begravning. Utställningen visade bland annat tidigare ej utställda föremål. Publika visningar utifrån utställningens olika teman genomfördes i syfte att tillgängliggöra det kyrkliga kulturarvet.

Kommunikation i digitala kanaler

Digitala kanaler är idag nödvändiga för att nå nya grupper och nya generationer, som inte alltid är kyrkvana eller har kunskap om hur kyrkobyggnader och kyrkliga föremål har brukats.

Svenska kyrkan arbetar kontinuerligt med att kommunicera och sprida kunskap om kulturarvet. Det bidrar till delaktighet och möjliggör ett långsiktigt stöd för att bevara de kulturhistoriska värdena. Att sprida kunskap om kulturarvet ger möjlighet till nya möten och ökad förståelse för kulturarvets betydelse som samhällsresurs. Några digitala kanaler kan nämnas.

Kyrkguiden är Svenska kyrkans app för att hitta till kyrkorna och det kyrkliga kulturarvet. Med hjälp av guiden kan användaren lätt hitta en närliggande kyrka och klicka sig vidare för att läsa mer om byggnad, församling och aktiviteter.

Genom Instagramkontot *@kulturarvet* berättar Svenska kyrkan i ord, bild och film om intresseväckande detaljer och företeelser ur vårt gemensamma kyrkliga kulturarv. Med hjälp av kontot finns möjlighet att slussa intresserade läsare vidare till Svenska kyrkans hemsidor, exempelvis till mer fördjupad kunskap i form av lexikonet *Kyrkans föremål* som beskrivs i denna rapport under *Utlysning och avslutade nationella kunskapsutvecklingsprojekt*. Ett av de inlägg på Instagramkontot som under året fick mest synlighet och reaktioner handlade om Habo kyrka, en träkatedral vid Vättern, invändigt täckt av målade motiv från Katekesen.

Webbsidan *Kyrkor och platser* på Svenska kyrkans hemsida introducerar användaren till över 4 000 kyrkor och kapell, kyrkogårdar, kyrkoruiner och andra platser. Sidan ska inspirera till besök och upptäckarlust hos allmänheten och introducerar olika teman som till exempel pilgrimskyrkor, medeltida kyrkor, åttkantiga kyrkor eller trä genom tiderna.

Frågor som rör det kyrkliga kulturarvet kommuniceras även till anställda och förtroendevalda i Svenska kyrkan. Genom Svenska kyrkans intranätlösning *Kornet*, en gemensam plattform för inomkyrklig kommunikation, har ämnesområdet Fastigheter och kulturarv egna tematiska sidor. På dessa hittar medarbetare nyheter, fördjupningar, vägledningar, tips och råd för att på ett bra sätt kunna arbeta med Svenska kyrkans fastighets- och kulturarvsfrågor. På *Kornet* finns också möjlighet till dialog och nätverkande mellan anställda i Svenska kyrkan.

Bilaga 1: Förändringar i Svenska kyrkans kyrkobyggnadsbestånd 2000–2024

1:1 Sammanställning av kyrkor ägda eller förvaltade av Svenska kyrkan 2024

Stift	KYRKOBYGGNADER ENL. 4 KAP. KML			ÖVRIGA KYRKOR			TOTALT ** invigda kyrkorum 2024	
	TOTALT	Därav skyddade med tillståndsplikt vid väsentliga ändringar enl. 4 kap. 3§ KML (inkl. utvalda enligt 4 kap. 4§)*	Totalt antal kyrkobyggnader som omfattas av 4 kap. KML tagna ur bruk som kyrkor efter 2000-01-01	Totalt antal kyrkor där skyddet enl. 4 kap. KML ej är utrett	Totalt antal kyrkobyggnader som ej omfattas av 4 kap. KML	Därav nybyggda efter 2000-01-01		
Uppsala	293	261	1	1	7	2	300	
Linköping	261	233	1	0	5	2	265	
Skara	407	376	0	0	5	2	412	
Strängnäs	189	174	1	1	6	3	195	
Västerås	172	160	0	0	5	1	177	
Växjö	332	288	0	2	6	1	340	
Lund	513	487	2	0	1	0	512	
Göteborg	359	312	1	1	9	5	368	
Karlstad	166	149	1	0	1	0	166	
Härnösand	209	181	2	0	5	2	212	
Luleå	180	127	1	0	7	0	186	
Visby	98	97	0	1	1	0	100	
Stockholm	142	109	1	0	11	7	152	
Summa	3321	2954	11	6	69	25	3385	

* innefattar även kapellkrematorier enligt beslut av Riksantikvarieämbetet.

** summan av antal kyrkobyggnader som omfattas enl. 4 kap. KML och övriga kyrkor minus de kyrkobyggnader som tagits ur bruk som kyrkor.

1.2 Sammanställning av kyrkor som avyttrats till annan ägare eller rivits efter 2000-01-01

KYRKOBYGGNADER ENL. 4 KAP. KML			ÖVRIGA KYRKOR	TOTALT
Stift	TOTALT	Därav skyddade med tillståndsplikt vid väsentliga ändringar enl. 4 kap. 3§ KML (inkl. utvalda enligt 4 kap. 4§)	Totalt antal kyrkobyggnader som ej omfattas av 4 kap. KML	
Uppsala	6	1	1	7
Linköping	3	1	0	3
Skara	14	5	1	15
Strängnäs	6	1	1	7
Västerås	7	3	0	7
Växjö	7	5	1	8
Lund	9	5	0	9
Göteborg	21	10	0	21
Karlstad	6	3	1	7
Härnösand	19	5	1	20
Luleå	22	3	4	26
Visby	0	0	0	0
Stockholm	10	2	0	10
Summa	130	44	10	140

* N/A innebär att ingen förbrukning skett under bokföringsår 2024.

1.3 Kyrkor avyttrade under 2024

Kyrka	Församling	Stift	Byggår	Tagen ur bruk	Ägarbyte år	Skydd KML	Kommentar
Blekets kyrka	Stenkyrka	Göteborgs	1928	2023	2024	4 kap. 3§	Avytttrad till enskild ägare till att bli en samlingslokal
Fridhems kapell	Döderhults	Växjö	1863	2024	2024	4 kap. 3§	Avytttrad till enskild ägare för museumsverksamhet
Länsmansgårdens kyrka	Lundby	Göteborgs	1972	2024	2024	4 kap. 2§	Avytttrad till kommunalt aktiebolag
Olsfors kyrka	Bollebygds	Göteborgs	1914	2024	2024	4 kap. 3§	Avytttrad till Rumän-Ortodoxa församlingen i Borås
Österplana kyrka	Kinneulle	Skara	1874	2024	2024	4 kap. 3§	Avytttrad till att användas för agroturism

Bilaga 2: Fördelning och förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning 2002–2023

2:1 Kyrkoantikvarisk ersättning, anslag och förbrukade medel 2002–2024*

Stift	Kontrollstation 2002- 2008, mnkr	Kontrollstation 2009- 2013, mnkr	Kontrollstation 2014- 2018, mnkr	Kontrollstation 2019- 2023, mnkr	2024, mnkr	Summa 2002- 2024, mnkr	Kvm tillstånds- pliktig kyrka**	KAE kr/kvm tillstånds- pliktig kyrka 2002-2024	Genomsnitt årlig KAE kr/kvm tillstånds- pliktig kyrka
Anslag från staten	1 435,0	2 305,0	2 300,0	2 300,0	460,0	8 800,0			
Uppsala stift	88,7	205,5	255,8	217,3	32,1	799,4	119 561	6 686	291
Linköpings stift	120,5	218,7	295,5	214,5	46,3	895,4	121 280	7 383	321
Skara stift	124,5	195,1	206,2	181,8	46,8	754,3	125 025	6 033	262
Strängnäs stift	76,4	156,7	167,8	147,1	27,8	575,8	73 808	7 801	339
Västerås stift	102,5	147,9	151,0	111,9	14,5	527,7	89 070	5 925	258
Växjö stift	121,4	214,7	226,2	208,6	52,3	823,3	143 600	5 733	249
Lunds stift	119,2	193,2	406,7	346,6	64,7	1 130,4	193 384	5 845	254
Göteborgs stift	147,3	235,1	326,0	292,4	50,2	1 051,0	137 891	7 622	331
Karlstads stift	53,6	77,5	138,2	102,3	25,1	396,8	69 565	5 703	248
Härnösands stift	57,4	70,6	130,6	114,8	23,6	397,0	75 679	5 246	228
Luleå stift	35,9	34,8	35,8	55,4	13,6	175,4	53 545	3 276	142
Visby stift	109,4	173,6	148,8	76,3	13,6	521,8	33 046	15 789	686
Stockholms stift	66,8	100,0	194,9	160,1	23,7	545,5	70 842	7 700	335
Nationell nivå	16,0	29,9	16,9	9,3	2,1	74,1	-	-	-
Summa	1 239,5	2 053,3	2 700,4	2 238,3	436,3	8 667,8	1 306 296	6 635	288
Återstående anslag från staten	195,5	251,7	-400,4	61,7	23,7	132,2			
Ack. anslag från staten	1 435,0	3 740,0	6 040,0	8 340,0	8 800,0				
Ack. summa förbrukning	1 239,5	3 292,8	5 993,2	8 231,4	8 667,8				
Ack. förbrukning %	86,4%	88,0%	99,2%	98,7%	98,5%				

* Rekvirering redovisat per bokföringsår.

** Uppgift om kvadratmeter tillståndspliktig kyrkobyggnad från KBR, 2023.

2:2 Förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning under 2024 per åtgärdskategori, mnkr

Stift	Övergripande planering och information	Vård och underhålls-planering	Vårdinsatser	Skade-förebyggande insatser	Arbete med säkerhetsfrågor	Totalt
Uppsala stift	N/A*	1,5	29,6	0,1	0,9	32,1
Linköpings stift	N/A*	N/A*	43,8	1,0	1,5	46,3
Skara stift	4,1	0,8	40,4	1,1	0,4	46,8
Strängnäs stift	N/A*	0,4	26,9	0,3	0,2	27,8
Västerås stift	N/A*	0,7	12,0	1,9	N/A*	14,5
Växjö stift	4,5	0,1	41,8	4,0	2,0	52,3
Lunds stift	0,8	N/A*	63,0	0,2	0,7	64,7
Göteborgs stift	0,5	1,5	46,1	1,9	0,1	50,2
Karlstads stift	3,7	N/A*	19,1	2,4	N/A*	25,1
Härnösands stift	0,02	N/A*	23,6	N/A*	N/A*	23,6
Luleå stift	1,8	N/A*	11,8	N/A*	N/A*	13,6
Visby stift	1,8	N/A*	10,8	0,4	0,6	13,6
Stockholms stift	N/A*	0,7	21,9	0,2	1,0	23,7
Nationell nivå	2,1	N/A*	N/A*	N/A*	N/A*	2,1
Totalt	19,3	5,7	390,5	13,3	7,5	436,3

* N/A innebär att ingen förbrukning skett under bokföringsår 2024.

2:3 Förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning under 2024 per objektstyp, mnkr

Stift	Övergripande planering eller flera objekt	Begravnings-plats	Kyrkliga inventarier	Kyrkobyggnad	Kyrkotomt	Totalt
Uppsala stift	N/A*	N/A*	1,4	28,3	2,4	32,1
Linköpings stift	N/A*	N/A*	1,7	44,3	0,2	46,3
Skara stift	4,1	N/A*	1,3	41,4	N/A*	46,8
Strängnäs stift	N/A*	N/A*	1,1	26,6	0,1	27,8
Västerås stift	N/A*	N/A*	0,7	13,6	0,3	14,5
Växjö stift	4,5	N/A*	1,1	46,3	0,5	52,3
Lunds stift	0,8	0,3	1,2	62,4	0,03	64,7
Göteborgs stift	0,5	N/A*	0,8	48,8	N/A*	50,2
Karlstads stift	3,7	N/A*	0,7	20,8	N/A*	25,1
Härnösands stift	N/A*	N/A*	0,2	23,4	0,02	23,6
Luleå stift	1,8	N/A*	0,3	11,3	0,1	13,6
Visby stift	1,8	N/A*	0,5	11,3	0,1	13,6
Stockholms stift	N/A*	N/A*	0,4	21,4	1,9	23,7
Nationell nivå	2,1	N/A*	N/A*	N/A*	N/A*	2,1
Totalt	19,2	0,3	11,3	399,8	5,7	436,3

* N/A innebär att ingen förbrukning skett under bokföringsår 2024.

Bilaga 3: Projekt genomförda i stiftet 2024 – ett urval

För att ge en uppfattning om vilken typ av stifts- och församlingsprojekt som beviljas kyrkoantikvarisk ersättning (KAE) presenteras här ett urval av projekt som slutförts under 2024. Kostnad och ersättning anges i tusentals kronor (tkr).

Uppsala stift

Hökhuvuds kyrka, reparation av storklockan i klockstapeln

Mellan 2023–2024 reparerades storklockan som tillhör Hökhuvuds kyrka, vilken före reparationen hade en stor vertikal spricka. Klockan demonterades med kranbil och fraktades till England för lagning. Därefter återmonterades den, vilket dokumenterades på film av klockgjuterifirman och publicerades på Youtube. Vid lagningen slipades först sprickan upp till en V-form. Därefter konstruerades en stödform på klockans insida för att motverka att klockan skulle skadas vid svetsningsarbeten. Efter svetsningen påbörjas en process med att för hand slipa för att återskapa klockans utsmyckning.

Total kostnad: 404 tkr, varav KAE: 303 tkr

Linköpings stift

Domkyrkan renovering torn etapp 1

Renoveringen av Linköpings domkyrkas torn, etapp 1 av 3, innebar byte av spirans kopparplåttak, förgyllning av toppspiran samt lagning och byte av fasadstenar och lister av kalksten på tornets fasad. Renoveringen har tilldelats kyrkoantikvarisk ersättning från tre ramår och pågår mellan 2023–2025. Tornet är ritat av Helgo Zettervall och stod klart 1886. Senaste renoveringen genomfördes på senare delen av 1960-talet och enligt underhållsplanen ska nästa stora renovering dröja minst 80 år till.

Total kostnad: 31 000 tkr, varav KAE: 19 000 tkr

Skara stift

Agda Österberg och hennes kyrkliga textilier

I stiftets drygt 400 kyrkor finns en stor skatt av kyrkliga textilier, varav flera är signerade ”Agda Österberg Varnhem”. Den vackra och uttrycksfulla bildvärlden på mässhakar, antependier och alttarbrun är fulla av biblisk och allmänmänsklig symbolik. Stiftsprojektet innebar en systematisk genomgång av Agda Österbergs liv som konstnär och entreprenör, ett faktaunderlag som låg till grund för boken *Agda Österberg och hennes kyrkliga textilkonst* där de verk som är mest kännetecknande för Agda Österberg och hennes konstnärskap presenteras och sätts in i ett omvärldsperspektiv.

Total kostnad: 1 724 tkr, varav KAE: 1 724 tkr

Strängnäs stift

Åtgärdsförslag/arbetshypotes beträffande luktproblem i kyrkobyggnaden Råby-Rekarne

Ansökan innebar en fördjupad antikvarisk-teknisk undersökning för att utreda orsaken bakom emissioner som medfört dålig luft och lukt inuti Råby-Rekarne kyrka. Kyrkan från 1100-talet har varit stängd under ett flertal år då inomhusklimatet bedömts olämpligt att vistas i. Förutom undersökningen genomfördes också en skadedokumentation och åtgärdsförslag togs fram för kulturhistoriskt värdefulla inventarier.

Total kostnad: 199 tkr, varav KAE: 135 tkr

Västerås stift

Mur och staket runt Lindesbergs kyrka, etapp 1

Projektet innebar renovering av stenmuren och gjutjärnsstaket på kyrkotomten för Lindesbergs kyrka. Muren som tidigare lappats och lagats i omgångar, i vissa partier med cement i stället för natursten, hade skjuvat. Åtgärderna innebar att stenmuren riktades upp och lagades samt att gjutjärnstaketet blästrades, målades och riktades upp.

Total kostnad: 338 tkr, varav KAE: 150 tkr

Växjö stift

Växjö stift, Bokinventering

Inom ramen för stiftets bokinventering besöktes 268 kyrkor och resultatet blev en förbättrad överblick över det bokliga kulturarvet inom stiftet från första hälften av 1500-talet och framåt. Kulturhistoriskt värdefulla böcker identifierades i merparten av kyrkorna och endast i undantagsfall saknade en kyrka helt böcker av kulturhistorisk signifikans. Flera enskilda upptäckter av hög dignitet gjordes under arbetet. Inventeringen visade på en likartad grundstruktur i boksamlingarna som den som framkommit vid bokinventeringar i andra stift. I de protokoll som lämnats till respektive församling som ett resultat av projektet framgår konserveringsbehov och råd om förbättringar avseende förvaring och tillgänglighet.

Total kostnad: 2 126 tkr, varav KAE: 2 076 tkr

Lunds stift

Glemminge kyrka, nedtagning och reparation av torn & Glemminge kyrka, tillkommande kostnader vid nedtagning och reparation av torn

Tornet i Glemminge kyrka har konstaterats svårt skadat, med konstruktionsdelar som uppvisar både sprickor, rötskador och rostangrepp. Omfattningen av skadade tornkonstruktioner inom Lunds stift har blivit allt större, fram för allt torn tillkomna eller renoverade kring sekelskiftet 1800–1900. Åtgärderna på Glemminge kyrka medförde att tornets övre del med spirarevs, vilket innebar en negativ påverkan på kyrkans nygotiska helhetsgestaltning och kulturhistoriska värden. Trots detta ansågs det motiverat att genomföra ändringen med hänvisning till tornets skick och skador. Valet gjordes att inte lägga stora ekonomiska resurser på återuppbyggnad av ett kyrktorn med omfattande och under lång tid dokumenterade skador och brister, sannolikt beroende på bristfälligt material, konstruktion och utförande. Nämnvärt är också att klockvåningen försvann vid omgestaltningen. På en nybyggd vindsvåning uppfördes en nykonstruerad ställning för kyrkans två klockor som numera hänger stilla och rings med utanförliggande och mekaniserade kläppor. Därmed har tornet bevarat sin ursprungliga funktion som klocktorn.

Total kostnad: 7 421 tkr, varav KAE: 3 991 tkr

Göteborgs stift

Marstrands kyrka, målning av fönster och dörrar

Marstrands kyrka har genomgått en utvändig restaurering av träfönster, gjutjärnsfönster samt portar och dörrar. Arbetet omfattade rengöring, skrapning av löst sittande färg, stålborstning av gjutjärnspartier, rengöring, och kittkomplettering med linoljekitt samt penselmålning. Målningsarbetena utfördes genom grundningsmålning av rostangripna ytor och två gånger strykning på hela fönsterpartier gällande både gjutjärnsfönster och träfönster med fönsterbågar och spröjs samt beslag. Arbetena har utförts med traditionella material och metoder och bedöms vara väl anpassade efter de höga kulturhistoriska värdena Marstrands kyrka besitter.

Total kostnad: 181 tkr, varav KAE: 136 114 tkr

Karlstads stift

Sundals-Ryrs gamla kyrka, putsrenovering

Sundals-Ryrs gamla kyrka är uppförd i natursten och innehåller till stora delar medeltida murverk samt murverk från 1600-talets andra hälft. Koret har ett tresidigt murverk mot öster och i väster finns en rak gavel med gavelfrön i trä, klätt med locklistpanel. Fasaderna var täckta med en modern cementhaltig kvastad puts som tillkom efter grundförstärkningar 1973. Då det förekom putsskador, även rikligt med lavar och alger typiska för cementhaltiga putsfasader, putsades fasaderna om i sin helhet för att ge kyrkans exteriör ett enhetligt utseende. Fasadputsens bilades ner i sin helhet, med undantag för slätputsade omfattningar runt dörrar. Ny puts blandades av Kinnekullekalk som bränts och våtsläckts under tryck, på plats i tunna med den så kallade Eriksson-metoden. Avfärgning gjordes med kalkfärg av Kinnekullekalk och vatten.

Total kostnad: 2 286 tkr, varav KAE: 1 143 tkr

Härnösands stift

Konservering och stöldsäkring av två medeltida skulpturer i Stuguns gamla kyrka, Jämtland

Säkerhetsåtgärder prioriteras av stiftet och stöldsäkringen av skulpturerna i Stuguns gamla kyrka syftade till att försvåra en stöld under tiden kyrkan hålls öppen. När kyrkan är stängd är stöldsäkringen ett komplement till kyrkans övriga skalskydd. Stöldsäkring av kulturhistoriska föremål har utvecklats enligt principen att inte skada eller göra åverkan på objektet. Konstruktionen har två fristående delar med byglar som håller föremålet säkrat utan håltagning för skruv eller spik. När skulpturen placeras i stöldsäkringen skjuts delarna samman och låses med ett hänglås från baksidans underkant.

Total kostnad: 187 tkr, varav KAE: 140 tkr

Luleå stift

Örnäs kyrka – renovering av golv och bänkar

Örnäs kyrka i Luleå uppfördes 1963 i brunt tegel av arkitekt Bertil Franklin. Kyrkan utgör en av cirka ett dussin utpekade tillståndspliktiga kyrkor inom stiftet. Den modernistiska interiören med sin blå mosaik i koret, furu- och kalkstensgolv och ljusa furubänkar har genomgått få förändringar sedan 1960-talet. Med åren har bänkarna tagit åt sig mycket smuts, speciellt på sittytor och fotstöd. Det lackade golvet har blivit mycket slitet främst på grund av att folk gått in med dubgade skor vintertid. Alla bänkarna lyftes bort från golvet. Golvet lagades och slipades i två omgångar och behandlades därefter med hårdvaxolja. Bänkarna var i behov av ordentlig rengöring med Trestjerner golvens och tvättsvamp, finrengöring med 30 % ammoniak blandat med vatten och en sista rengöring med ren ammoniak. Därefter slipades bänkarna i tre steg med olika kornstorlek. Ytbehandlingen gjordes också i tre steg; hårdvaxolja rollades ut så att träet mättades, därefter maskinpolering som tryckte in och fördelade oljan. Och efter torkning ett lättare varv som polerades in. Slipningen av golven har gjort kyrkorummet betydligt ljusare än tidigare, men kommer att mörkna med åren. Den omsorgsfulla rengöringen av bänkarna har tillsammans med ytbehandlingen givit ett mycket gott resultat.

Total kostnad: 687 tkr, varav KAE: 336 tkr

Visby stift

Eskelhem kyrka, konservering av muralmålning (kalendarium)

Konservering av en muralmålning på tornets norra vägg föreställande ett kalendarium i kolossalformat. Kalendern föreställer världsalltet, med jorden som centrum runt vilken övriga planeter kretsar, så som man såg det under tidsperioden (daterad till 1250–1270). Måleriet består av cirklar med målade planeter, stjärnbilder och runor som betecknar helgondagarna och överst tronar Kristus. Målningen togs fram 1959 och var då i dåligt skick, och upplevdes också som blek och otydlig. Med den här konserveringen så framträder målningen bättre, färgskikt

har fästs, smuts och damm har tagits bort och runorna är ordentligt dokumenterade av Riksantikvarieämbetets runolog.

Total kostnad: 125 tkr, varav KAE: 113 tkr

Stockholms stift

Renovering utvändigt av Eds kyrkas spåntak

Eds kyrka är en medeltida kyrka som genomgick en större omdaning under 1760-talet. Långhusets tak är allttjämt beklätt med träspån och påvisade stora rötskador. Samtliga spån på södra och norra takfallen har ersatts med spån av kärnfura och tjarats med inkokt och pigmenterad tjära för att få ett hållbart resultat i linje med stiftets riktlinjer. Även en del av takstolarna har bytts ut av samma anledning. Åskledaren har anpassats och fästs pånockplåten samt nedledarna fästs på stuprörens baksida.

Total kostnad: 5 013 tkr, varav KAE: 3 359 tkr